

NARKOTIKŲ KONTROLĖS DEPARTAMENTAS
PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS

Kaip vertinti prevencijos efektyvumą?

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių vertinimo
metodinės rekomendacijos

Vilnius 2007

UDK xxxxxxxx
xxxx

Parengė Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Autorių kolektyvas:

dr. Audronė Astrauskienė, Inga Bankauskienė, Vilma Janulytė, Vytautas Gasperas, Ona Grimalauskienė,
Vida Leoniene, Renata Žibaitytė (darbo grupės vadovė)

Leidinyi parengtas įgyvendinant Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos
2004–2008 metų programos įgyvendinimo 2007 metų priemonių, patvirtintų Lietuvos Respublikos
Vyriausybės 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 1310 (Žin., 2006, Nr. 140-5361), 1.11 punktą

Recenzavo Kauno medicinos universiteto Profilaktinės medicinos katedros doc. dr. Aurelijus Veryga,
Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto doc. dr. Eglė Latauskienė

ISBN XXXX XXXX. xxx

Turinys

Ižanginis žodis	5
I DALIS	
PREVENCIJOS PRIEMONIŲ VERTINIMO AKTUALUMAS	6
Lietuvoje vykdomų prevencijos priemonių apžvalga	6
Prevencijos priemonių efektyvumo vertinimo svarba	8
II DALIS	
PREVENCIJOS PRIEMONIŲ VERTINTOJAI	8
Kas yra vertintojas?	8
Kas turi būti įtraukiami į prevencijos priemonių efektyvumo vertinimą?	9
Personalo įtraukimas	9
Jaunųjų savanorių ir dalyvių įtraukimas	9
Projektų tarpinės grupės (partnerių, finansavimą teikiančių įstaigų / asmenų) įtraukimas... 10	
Išorinio vertinimo įtraukimas	11
III DALIS	
PROJEKTO PLANAVIMAS	11
Kaip susijęs prevencijos priemonių planavimas ir vertinimas	12
Poreikio įvertinimas	12
Tikslų ir uždavinių, planuojant įgyvendinti prevencijos priemones, pasirinkimas	12
Tikslų pasirinkimas	12
Tikslų vertinimo kriterijai	13
Uždavinių išsikėlimas	14
Uždavinių vertinimo kriterijai	14
Tikslinės grupės pasirinkimas	18
IV DALIS	
PREVENCIJOS PRIEMONIŲ EFEKTYVUMO VERTINIMO PLANAVIMAS IR ĮGYVENDINIMAS	18
Pagrindinės sąvokos	18
Pagrindiniai principai planuojant vertinimą	19
Proceso (projekto eigos) vertinimo planavimas ir įgyvendinimas	19
Proceso (projekto eigos) vertinimo planavimas	19
Proceso (projekto eigos) vertinimo įgyvendinimas	20
Rezultatų vertinimo planavimas ir įgyvendinimas	21
Rezultatų vertinimo planavimas	21
Rezultatų vertinimo įgyvendinimas ir gautų rezultatų aprašymas	22
V DALIS	
INFORMACIJOS RINKIMAS IR SURINKTOS INFORMACIJOS ANALIZĖ	23
Informacijos rinkimo aspektai	23
Duomenų rinkimo metodai	23
Atranka	24
Surinktos informacijos analizė	25
Projektų rezultatų viešinimas	26
Priedai	28

Įžanginis žodis

Pastaraisiais metais ypatingas dėmesys skiriamas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos efektyvumo didinimui. Siekiama, kad Lietuvoje įgyvendinami prevenciniai projektai remtųsi geriausia praktika, būtų tęstiniai, kompleksiški ir efektyvūs.

Tai reiškia, kad prevencinių projektų vykdytojams nebeužteks vien entuziazmo. Įgyvendinant prevencinius projektus būtina nuolat tobulinti savo žinias apie naujausius prevencijos metodus, aiškiai formuluoti tikslus, žinoti, kokiai asmenų grupei kokios priemonės turi būti taikomos.

Nors Lietuvoje jau išleista nemažai metodinės medžiagos, kaip vykdyti prevenciją, iki šiol nebuvo skirta dėmesio rekomendacijoms, kaip įvertinti įgyvendintų prevencinių priemonių efektyvumą. Narkotikų kontrolės departamento iniciatyva įvertinus Lietuvoje vykdomus prevencinius projektus, padaryta išvada, kad daugelis projektų vykdytojų ir toliau projekto efektyvumo vertinimo nelaiko svarbia sudedamąja projekto dalimi. Dažnai projekto vykdytojams trūksta žinių, kaip atlikti projekto efektyvumo vertinimą, baiminamasi, kad vertinimo metu atskleisti trūkumai taps kliūtimi gauti finansavimą ar sukels neigiamą aplinkinių reakciją. Būtina žinoti, kad net geriausi prevenciniai projektai neduos greitų, akivaizdžių rezultatų. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą lemia daug veiksnių, kuriems neįmanoma padaryti įtakos įgyvendinant tik prevencinius projektus.

Šios metodinės rekomendacijos suteiks žinių, kaip išmatuoti prevencinių priemonių efektyvumą, parodys veiksmingesnius sprendimus, leis išvengti klaidų ateityje. Leidinyje rasite atsakymus į klausimus: kas gali būti įtraukti į projektų vertinimą, kodėl svarbu projekto planavimo etape numatyti išmatuojamus tikslus ir uždavinius, kokius vertinimo instrumentus naudoti, kaip pristatyti projekto rezultatus.

Tikimės, kad šios metodinės rekomendacijos bus naudingos visiems, dirbantiems psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje ir prisidės prie efektyvesnės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos vykdymo Lietuvoje.

*Narkotikų kontrolės departamento
prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
direktorė
dr. Audronė Astrauskienė*

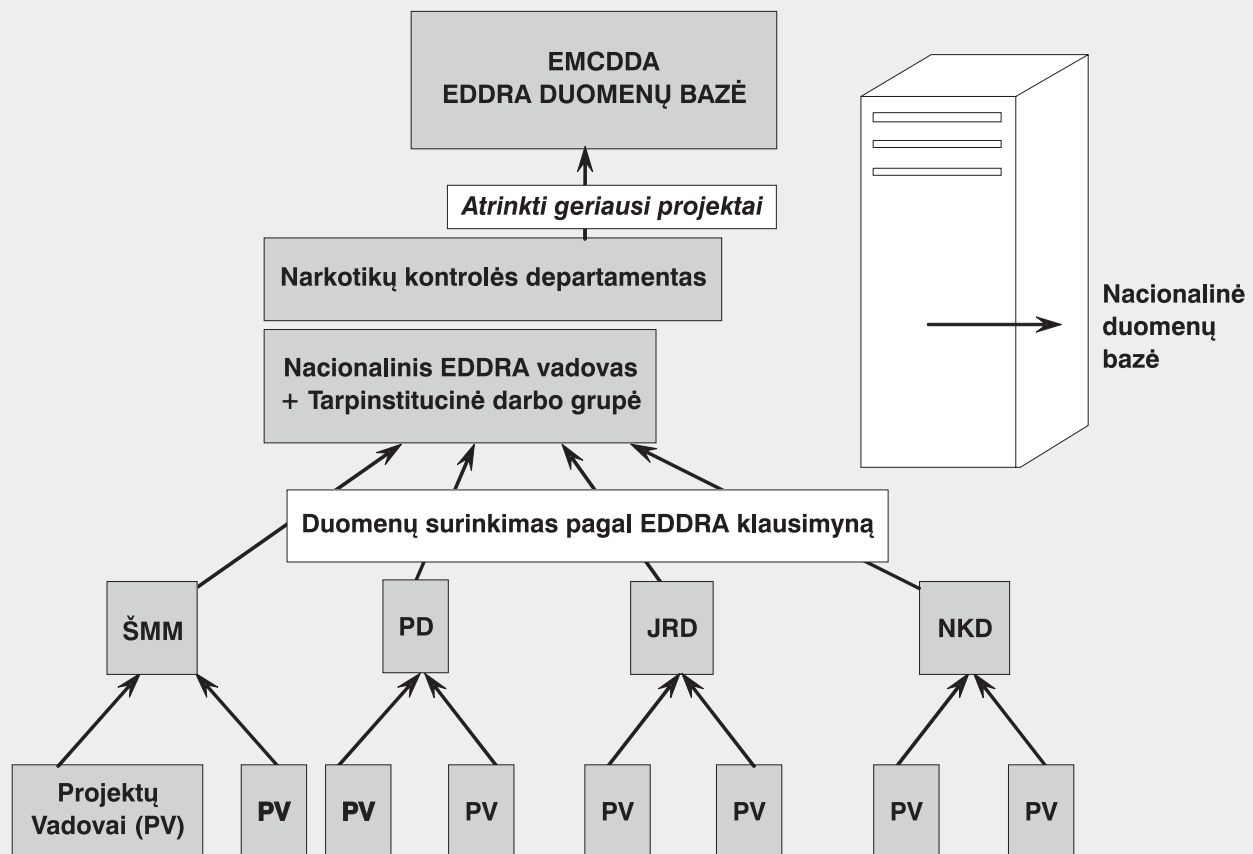
I DALIS

PREVENCIJOS PRIEMONIŲ VERTINIMO AKTUALUMAS

Jeigu iki šiol nesidomėjote ar manėte esant netikslinga vertinti Jūsų organizacijos ar komandos įgyvendinamas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemones, bet ieškote informacijos apie prevencijos priemonių vertinimą, šis skyrius padės Jums atsakyti į klausimą, kodėl yra svarbu atlikti prevencijos priemonių efektyvumo vertinimą.

Lietuvoje vykdomų prevencijos priemonių apžvalga

Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vadovaujantis Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro¹ rekomendacijomis sukūrė Lietuvoje įgyvendintų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektų (toliau – projektai) rinkimo ir vertinimo sistemą. Informacija apie geriausiai įvertintas projektų ataskaitas teikiama į EDDRA² geriausiai vertinamų projektų interneto duomenų bazę (<http://eddra.emcdda.eu.int>).

Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktorius 2005 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 1.2-58 „Dėl Informacijos apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektus rinkimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 119-4319) patvirtina:

- informacijos apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektus rinkimo tvarkos aprašą;
- psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projekto veiklos metinę ataskaitos formą (žr. 1 priedą).

¹ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras – tai pagrindinis informacijos apie narkotikus Europos Sąjungoje centras, teikiantis Europos Sąjungos valstybėms narėms objektyvią, patikimą ir palyginamąją informaciją, susijusią su narkotikais ir narkomanija.

² Narkotikų paklausos mažinimo priemonių informacinė sistema (EDDRA) – tai informacinė sistema, kurioje kaupiama informacija apie vykdytus ir įvertintus Europos Sąjungoje ir Norvegijoje narkotikų paklausos mažinimo projektus.

Taigi nuo 2006 m. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės iniciatyva buvo pradėtos vertinti Lietuvoje vykdomos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės, kurios yra įgyvendinamos per projektinę veiklą. Siekiant įvertinti prevencijos priemonių tikslingumą ir efektyvumą bei siekiant tobulinti prevencijos priemonių įgyvendinimą, sudaryta tarpinstitucinė įgyvendintų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektų vertinimo komisija (toliau – Komisija). Komisija atliko 2005 ir 2006 metais įgyvendintų projektų vertinimą.

Projektų privalumai

- Palyginti su 2005 metais vykdytų projektų ataskaitomis, iš esmės pagerėjo projektų tikslų bei uždavinių aprašymo kokybė.
- Vis daugiau projektų remiasi jau parengtomis ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos aprobuotomis programomis.
- Kalbėti, diskutuoti ir skaityti paskaitų apie psichoaktyvias medžiagas ir su tuo susijusiomis temomis vis dažniau kviečiami specialistai iš visuomenės sveikatos centrų, policijos komisariatų ir specializuotų įstaigų. Prevencinius renginius organizuoja ir administruoja mokyklos personalas, o veda specialistai, galintys atsakyti į vaikų pateikiamus klausimus.
- Projektų vykdytojai stengiasi į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos vykdymą įtraukti vis daugiau tėvų.

Projektų trūkumai

Pastabos dėl projektų trukmės

Dauguma vykdytų prevencijos veiklų yra trumpalaikės, neužtikrinančios ilgalaikio poveikio. Projekto trukmė dažnai siejama su mokslo metais. Tik retais atvejais vienas ar kitas projekto renginys tęsiamas ne darbo dienomis ar ne mokslo metų eigoje. Projektų trukmė dažniausiai siejama su kokio nors popamokinio renginio trukme ir pasiruošimu jam. Jei projektas vykdomas tik tris mėnesius ar jam vykstant suorganizuojami vos keli renginiai po keletą valandų, vargu, ar jis prisidės prie vaikų elgesio keitimo, abejotina, ar jis bus efektyvus.

Pastabos dėl tikslinės grupės

Daugelyje projektų ataskaitų nepateikta informacija, kaip projekto vykdytojai pritraukė / motyvavo vaikus, eksperimentuojančius psichoaktyviosiomis medžiagomis ir dažnai jas vartojančius, dalyvauti projekte ir kaip nustatė, kad minėti vaikai eksperimentuoja ar bent kartą per mėnesį vartoja psichoaktyvias medžiagas. Taip pat projektų vykdytojams sunku pasiekti, kad projekto tikslai ir uždaviniai sutaptų su tiksline grupe.

Pastabos dėl projekto turinio ir poveikio priemonių

Daugelis projektų stokoja veiklos vientisumo, naujų ir patrauklių veiklos formų bei metodų taikymo. Dažniausiai organizuojamos vienadienės akcijos, renginiai, kelių dienų stovyklos, kurių poveikis iš esmės yra labai trumpalaikis, bei projektai, nepagrįsti neformaliojo ugdymo metodais arba grindžiami pasyvios veiklos metodais, t. y. netinkama metodika. Pažymėtina, kad daugeliu atvejų projektą įgyvendinančių institucijų, įstaigų ar organizacijų veikla pagal joms priskirtas funkcijas sutampa su projekto metu vykdoma veikla.

Pastabos dėl projektų efektyvumo vertinimo

Viena iš *silpniausių* įgyvendinamų projektų pusių ta, kad projektų vykdytojai *neatlieka projektų efektyvumo vertinimo*, kuris parodo, jog projektų vykdytojai patys suinteresuoti tobulinti prevencinę veiklą bei siekia ilgalaikių ir tikslinių vykdomos veiklos rezultatų.

Galima daryti prielaidą, kad projektų vykdytojai ir toliau nelaiko projekto efektyvumo vertinimo svarbia sudedamąja projekto dalimi. Kita prielaida – projekto vykdytojams trūksta žinių, kaip atlikti projekto efektyvumo vertinimą. Tik nedaugelyje pateiktų projektų pasirinkti patenkinami vertinimo kriterijai ir tik pavieniauose projektuose aprašyti vertinimo rezultatai. Neretai vertinimo kriterijais laikomi veiksniai, visiškai nesusiję su vertinimo procesu. Žinių trūkumą rodo ir tai, kad vertinimo kriterijais neretai pasirenkami veiksniai, visiškai nesusiję su pagrindiniu projekto tikslu ar uždavinių įgyvendinimu.

Svarbu, kad atlikus vertinimą būtų aprašyta, kas pavyko įgyvendinat projektą, o kas ne, ir kodėl, kokios priemonės buvo veiksmingos, kokių geriau atsisakyti.

Pvz., įgyvendinant specialistų kvalifikacijos kėlimo projektus dažnai projektų organizatoriai visiškai nesidomėjo, ar įgytoji kvalifikacija ir žinios kaip nors panaudojami, ar vyksta žinių ir idėjų sklaida. Dažniausiu rezultato vertinimo kriterijumi laikomi teigiami mokymų dalyvių atsiliepimai, dalyvių skaičius.

Prevencijos priemonių efektyvumo vertinimo svarba

Kodėl neplanuojamas ir nevykdomas vertinimas?

- Žinių, kaip reikia atlikti vertinimą, trūkumas.
- Papildomų finansinių ir / ar žmogiškųjų išteklių poreikis.
- Nenoras įvardinti nepasiektų planuotų rezultatų, aprašyti neefektyvias veiklas, nes tai gali turėti įtakos finansavimo nutraukimui ar lėšų neskyrimui numatytiems projekto veikloms tęsti.
- Projekto vykdytojų pasipriešinimas: „kam reikia formalių metodų, jei aš ir taip galiu pasakyti, ar projektas buvo efektyvus, ar ne?“

Institucijoms, atsakingoms už psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos konkursų organizavimą, pateiktas siūlymas į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo projektų finansavimo konkursų nuostatus *projektų vykdytojams įtraukti reikalavimą* – atlikti projekto efektyvumo vertinimą po projekto įgyvendinimo.

Kodėl svarbu atlikti prevencijos priemonių efektyvumo vertinimą?

- Jūs gaunate projekto metu pasiektos tikslinės grupės grįžtamąjį ryšį; grįžtamasis ryšys padeda tobulinti savo veiklą.
- Parodo, kaip turi būti gerinama ir tobulinama prevencinė veikla, ir kaip geriau paveikti tikslinę grupę.
- Vertinimo rezultatai užtikrins tolimesnį projekto finansavimą, nes finansavimo teikėjai nori įrodymų / pagrindimo, kad jų skirtos lėšos buvo panaudotos veiklai, kuri duoda gerus ar blogus rezultatus.

II DALIS

PREVENCIJOS PRIEMONIŲ VERTINTOJAI

Kas yra vertintojas?

Vertintojas yra asmuo, gerai susipažinęs su prevencijos priemonių veiksmingumo vertinimo planavimu, socialinių tyrimų metodika ir statistinių duomenų analize. Prevencijos priemonių įgyvendinimo metu surinkti duomenys turi būti analizuojami ir apibendrinami. Todėl vertintojas turi turėti statistikos žinių, žinoti kaip dirbti su statistine duomenų analizės SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) programa.

Priklausomai nuo vertintojo ryšių su prevencijos priemonės vykdančia organizacija, yra du vertintojų tipai:

- vertintojai, atliekantys vidinį įvertinimą, kai jie priklauso organizacijai, įgyvendinančiai prevencijos priemones – personalas, organizacijos pasitelkti jaunieji savanoriai. Vertintojais gali būti ir organizacijų,

kurios dalyvauja projekto įgyvendinime kaip partneriai, rėmėjai, atstovai, bet tik tuo atveju, kai jie nėra vieninteliai vertintojai;

- vertintojai, atliekantys išorinį įvertinimą, kai jie dirba kitoje organizacijoje – tyrimo institute, konsultantų bendrovėje, universitete ir pan.

Kas turi būti įtraukiami į prevencijos priemonių efektyvumo vertinimą?

Įtraukimas suprantamas ne tik kaip informacijos rinkimas, bet ir dalyvavimas sprendimų priėmimo įvertinant prevencijos priemonių įgyvendinimo efektyvumą. Kas turėtų užsiimti minėtų sprendimų priėmimu: ar tai gali būti personalas (priemonės vykdytojai), ar jauni savanoriai, ar išoriniai vertintojai, o gal atstovai iš vietos bendruomenės? Šiame skyriuje į tuos klausimus ir atsakysime.

Personalo įtraukimas

Svarbu

Personalo (priemonės vykdytojų) įtraukimas į efektyvumo vertinimą užtikrina pačios organizacijos tobulėjimą.

Kad personalas galėtų tinkamai įvertinti jų vykdomų prevencijos priemonių efektyvumą, reikia tobulinti personalo kvalifikaciją.

Efektyvumo vertinimas yra neatsiejama darbo dalis, kuri gali būti atliekama vienokia ar kitokia forma. Vienu atveju darbuotojai paprasčiausiai planuoja atliekamų darbų eiliškumą, kitu atveju jie pasitikrina, ką jie turi atlikti ir tokiais būdais tobulina savo profesinę praktiką.

Personala reikia skatinti įvertinti savo darbo efektyvumą, tačiau tai reikia atlikti subtiliai, pvz., ilgamečiai organizacijos darbuotojai gali jautriai reaguoti į tai, kad jų darbas turi būti vertinamas.

Pagalba personalui įvertinti tai, ką jie vykdo

Sonata vadovavo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projekto komandai, kurią sudarė trys darbuotojai, seniai dirbantys organizacijoje, ir grupė paskirtų savanorių. Savanoriai abejojo, ar teisingai jiems vadovaujama, jų abejonės dar sustiprėjo, kai Sonata paaiškino, jog nori peržiūrėti komandos darbo veiklas bei darbo rezultatus.

Sonata suprato, kad komandoje tarp institucijos darbuotojų ir savanorių reikia pasitikėjimo ir bendradarbiavimo. Taigi ji surengė pasitarimą, kuriame buvo paklausta, ką jie mano apie savo darbo tikslus. Po tam tikro pasipriešinimo pradžioje, visi pradėjo diskutuoti, panaudojo „smegenų šturmą“ ir išskyrė savo prioritetinius tikslus. Vėliau aptarė visus tikslus ir uždavinius, pritaikė juos realioms veikloms, kurias jie atlieka ar yra suplanavę. Po to jie aptarė ir tai, ką galima būtų padaryti, norint surinkti daugiau papildomos informacijos apie jų darbo efektyvumą.

Sonata pajuto, kad pasitarimas padėjo darbuotojams suprasti stebėsenos ir vertinimo svarbą, taip pat išskleidė abejones dėl to, ar viską jie vykdo teisingai.

Jaunųjų savanorių ir dalyvių įtraukimas

Svarbu

Jauni žmonės, kurie dalyvauja prevencijos programose, gali vertinti pasikeitimus savo bendraamžių arba tikslinės grupės tarpe.

Jauni žmonės turi žinoti, kodėl jie įtraukiami ir geriau suprasti savo vaidmenis.

Ko reikia, kad jauni žmonės būtų įtraukti tinkamai ir naudingai:

- Rengti pasitarimus žmonėms, nepratusiems prie formalių susitikimų, panaudojant tinkamas technikas (įvairios veiklos, ne vien tik kalbos).
- Įtikinti, kad jaunųjų savanorių ir dalyvių dalyvavimas vertinime yra jų didelis indėlis į projekto veiklų tobulinimą, kadangi vertinimas parodo grįžtamąjį ryšį.
- Leisti keletui jaunų savanorių ar dalyvių atlikti bent vieną vertinimo veiklų dalį.
- Prižiūrėti ir suteikti žinių jauniems savanoriams ir dalyviams, kuriuos įtraukėte į vertinimą, nes nei vienas nėra „gimęs“ vertintoju ir todėl reikia užtikrinti, kad jų pastangos nenuėitų veltui.

Jaunųjų savanorių įtraukimas

Kitas svarbus Sonatos vadovavimo prevencijos programai aspektas buvo tas, kad jauni dalyviai neturėjo dalyvavimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos komandoje patirties. Nors jauni žmonės buvo įtraukti kaip savanoriai, jie nieko negalėjo pasakyti apie organizacijos politiką ir jų patyrimas nebuvo panaudotas planuojant programą ar nustatant jos vykdymo grįžtamąjį ryšį.

Sonata suorganizavo jaunųjų savanorių pasitarimą, pasistengė, kad jis būtų jaukus, su užkandžiais ir kava ir pradėjo aptarti numatomas vykdyti veiklas. Ji buvo suplanavusi prarasti pasitarimą su maža jaunų žmonių grupe. Jie patys pravedė pasitarimą, jam vadovavo, protokolavo. Savanoriams tai labai patiko, nes jie pirmą kartą pajuto, kad organizacijai yra iš tikrųjų svarbūs.

Vėliau pasitarimo metu Sonata patikino, kad tai, ką psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos komanda nuveikė, yra labai vertinga ir tai turi būti įvertina. Jauni žmonės panoro tai atlikti ir pradėjo mąstyti kokiais būdais tai būtų galima padaryti. Buvo pasiūlyta keletas būdų (surengti „focus“ grupes ir organizuoti interviu su mažais vaikais panaudojant lėles), per kuriuos galima būtų sužinoti apie jaunų žmonių patirtį, susijusią su psichoaktyviosiomis medžiagomis.

Projektų tarpinės grupės (partnerių, finansavimą teikiančių įstaigų / asmenų) įtraukimas

Svarbu

Įtraukti į projekto stebėseną ir vertinimą suinteresuotus projekto partnerius tikslinga, nes jų išteklių gali būti panaudoti ateityje.

Nebūtina įtraukti visų partnerių, bet pagrindiniai partneriai turėtų būti įjungti į sprendimų priėmimo procesą, nes tuomet didesnė bendruomenės dalis galės būti informuota apie svarbiausius pasiekimus.

Kai partneriai žino, kokiais būdais vyksta projekto vertinimas ir stebėseną, jie nenuogąstauja dėl projekto svarbumo ir tai padidina jų finansinius įsipareigojimus. Rekomenduojama atsižvelgti į finansavimą teikiančių įstaigų / asmenų pageidavimus, nes jie gali suteikti žmogiškųjų ir finansinių išteklių atliekamam vertinimui.

Nepatariame įtraukti į vertinimo procesą visų partnerių. Jei jūs neturite vieno pagrindinio, jūs galite sukurti pagrindinių partnerių komitetą, kuris bus įtrauktas į pagrindinius proceso etapus.

Kiekviena grupė turi turėti savo sritį

Siekiant sutaupyti laiką ir lėšas skirtingos grupės (tarp jų jaunimas (tikslinė projekto grupė), jaunimo organizatoriai, paramos grupės (bažnyčios), bendruomenės lyderiai ir pan.) buvo surinktos į vieną vietą, kad įvertintų projektą. Tai sukėlė gausybę nevykusių diskusijų, buvo aptarinėjami skirtingi dalykai, kurie projekte nebuvo prioritetiniai ar svarbūs. Projekte dalyvaujantys jauni žmonės buvo užgožti suaugusių dalyvių. Tapo aišku, kad kiekviena grupė turėtų aptarti savo klausimus atskirai ir tai būtų žymiai efektyviau sprendžiant konkrečius dalykus.

Išorinio vertintojo įtraukimas

Svarbu

Išorinis vertintojas suteikia vertinimui objektyvumo ir gali pažiūrėti į projektą kvalifikuotai ir nepriklausomai.

Tačiau išorinis vertintojas gali brangiai kainuoti ir reikia intensyviai prižiūrėti jo darbą, kad jis gerai suprastų situaciją ir naudotų tokius duomenų rinkimo ir vertinimo metodus, kurie geriausiai atitiktų organizacijos poreikius.

Kodėl naudinga pritraukti išorinį vertintoją

Išorinis vertintojas turi daug privalumų. Pirma, jis turi vertinimo įgūdžių, kurių gali neturėti jūsų komanda. Antra, būdamas projekto „išorėje“, vertintojas gali į jį pažiūrėti kitomis akimis, nepriklausomai nuo asmeninio indėlio į projektą. Trečia, į vertinimo rezultatus, pateiktus išorinio vertintojo, žiūrima kaip į objektyvesnius ir todėl jie yra reikšmingesni, kuomet vykdoma jų sklaida.

Kokie gali būti išorinio vertintojo trūkumai:

- Jis gali brangiai kainuoti, ypač jei vykdoma nedidelės apimties programa.
- Vertintojo požiūris ir nuostatos dėl atliekamo vertinimo ne visada sutampa su projekto poreikiais.
- Išoriniam vertintojui gali būti sudėtinga suprasti projekto esmę taip gerai, kaip supranta tie, kurie dirba jame.
- Vidinio įvertinimo rezultatai turi palankesnę ir daugiau neformalų grįžtamąjį ryšį projekto personalui.

Jeigu nutarėte investuoti į išorinį vertintoją, labai svarbu, kad organizacija neperleistų vertintojui visiško vadovavimo. Nors vertintojas turi likti nepriklausomas ir laikytis visų mokslinio tyrimo principų, pirmiausiai vertinimas turi atitikti organizacijos tikslus. Jūs turite turėti galimybę panaudoti vertinimo rezultatus, pasimokyti iš jų, o jei viskas vyksta gerai, pristatyti savo darbą visuomenei aiškiu ir informatyviu būdu. Tai reiškia, kad organizacija su vertintoju turi nuolat palaikyti dialogą ir reikalauti, kad rodikliai, duomenų rinkimo metodai, imtys, analizės ir ataskaitos būtų aptartos ir nuspręstos drauge.

Išoriniai ir vidiniai vertintojai gali atlikti visus prevencijos įvertinimo etapus: planavimo, įgyvendinimo ir veiksmingumo-efektyvumo rezultatų.

III DALIS

PROJEKTO PLANAVIMAS

Svarbu

Išsiaiškinti problemos aktualumą, nes tai leis pagrįsti jūsų planuojamų prevencijos priemonių poreikį pasirinktai tikslinei grupei.

Projekto uždaviniai turi būti nukreipti į rizikos veiksnių mažinimą ir apsauginių veiksnių stiprinimą.

Aprašyti pagrindinį modelį ir / ar teoriją (pvz., socialinių įgūdžių teorija, probleminio elgesio teorija, socialinės raidos modelis ir pan.), kuria yra pagrįstas jūsų projekto įgyvendinimas, ir tai parodys, kodėl jūsų pasirinktos priemonės padės pasiekti užsibrėžtų uždavinių.

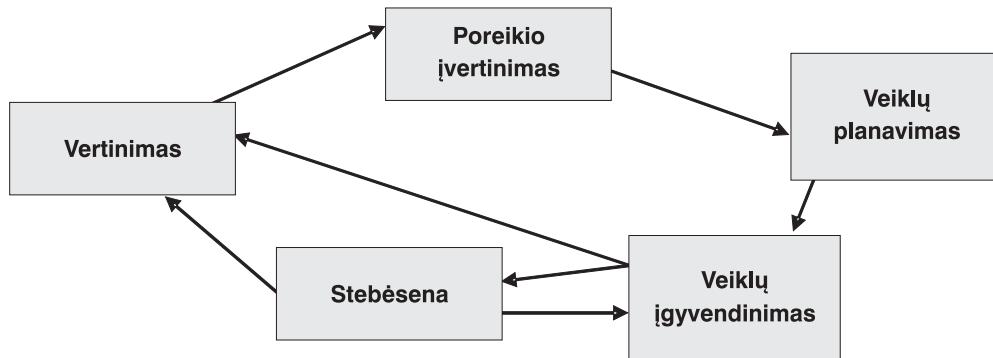
Formuluodami uždavinius jūs turite numatyti ir nurodyti planuojamus būsimus kiekybinius ir kokybinius rezultatus įgyvendinus kiekvieną išsikeltą uždavinį.

Aprašyti, kaip tikslinė grupė bus pasiekta ir motyvuota dalyvauti prevenciniame darbe.

Kaip susijęs prevencijos priemonių planavimas ir vertinimas

Prevencijos priemonių efektyvumo vertinimas yra neatsiejama visų projekto etapų planavimo (poreikio įvertinimo, uždavinių išsikėlimo, veiklų / prevencijos priemonių parinkimo ir jų įgyvendinimo) dalis (žr. 1 pav.). Prevencijos priemonių vertinimas, taip pat kaip ir kiti projekto etapai, turi būti planuojami iš anksto. Pvz., vertinimą žymiai lengviau suplanuoti ir atlikti, jeigu prieš įgyvendinant projektą jūs išsikėlėte aiškius, išmatuojamus bei pasiekiamus uždavinius, taip pat sudarėte aiškų veiklų planą ir pan.

1 pav. Projekto etapai

Poreikio įvertinimas

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės turi būti nuolat kintančios ir pasirenkamos, atsižvelgiant į Europoje ir Lietuvoje dominuojančias tendencijas (keičiasi psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ypatumai, minėtų medžiagų rūšys, jų vartojimo tikslai) bei į konkrečios vietovės, kurioje bus įgyvendinamas projektas, problemas, siekiant jas išs্পesti. Atsižvelgiant į tai, projekto rengėjams ir vykdytojams bus nesunku pasirinkti projekto tikslą ir uždavinius bei numatyti konkrečias veiklas.

Klausimai, kurie padės jums atlikti poreikio įvertinimą

A. Koks psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas? Kadangi jūs planuojate įgyvendinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemones, jūs turite surinkti informaciją, koks yra psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas vietovėje, kurioje vykdysite prevencijos priemones. Ir kokios vyrauja tendencijos – paplitimas didėja ar mažėja. Tyrimų metu surinkti duomenys gali būti nacionalinio (žr. 2 priedą) ar / ir vietovės lygmens. Pabrėžtina, kad duomenys nebūtų pasenę. Taip pat labai svarbu atliekant apklausas naudotis Europos narkotikų ir narkomanijos centro rekomenduojamais klausimynais (Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimo bendrojoje populiacijoje bei Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimo projektas Europos mokyklose klausimynų versijas galite rasti interneto puslapyje www.nkd.lt), kurie gali būti modifikuojami.

B. Kaip situacija pasikeis po taikytų prevencijos priemonių pasirinktai tikslinei grupei? Kaip situacija gali pasikeisti, jeigu nevykdysite planuotų veiklų ar priemonių pasirinktai tikslinei grupei?

C. Kaip jūs pagrįsite pasirinktų prevencijos priemonių poreikį tikslinei grupei? Būtina tiksliai apibrėžti numatomus taikyti metodus, kadangi skirtingi metodai gali duoti ir skirtingus rezultatus, taip pat vieni metodai vienai tikslinei grupei gali turėti teigiamą poveikį, o kiti – ne. Todėl svarbu, ar vykdytojai turi tinkamą kvalifikaciją vykdyti prevencijos priemones, taip pat ar bendradarbiaujama su specialistais, turinčiais patirties psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos darbe.

D. Ar žinote apie kitas vykdytas ar vykdomas prevencijos priemones jūsų pasirinktoje vietovėje? Siekiant išvengti nereikalingo dubliavimo būtina susipažinti su esančiomis ar praeityje vykdytomis prevencijos priemonėmis pasirinktai tikslinei grupei bei kaip ketinate bendradarbiauti su tais, kurie jas vykdė (žr. 3 priedą)?

Tikslų ir uždavinių, planuojant įgyvendinti prevencijos priemones, pasirinkimas

Tikslų pasirinkimas

Siekiant iškelti projekto tikslą būtina apsvarstyti klausimą, koks bus *prevencijos priemonių poveikis galutinės tikslinės grupės elgesiui*, susijusiam su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu. Paprastai psichoaktyviųjų

medžiagų vartojimo projekto tikslas yra apsaugoti jaunas žmones, kad jie nepradėtų vartoti psichoaktyviųjų medžiagų ar bent jau atitolinti vartojimo pradžios laiką, taip pat formuoti neigiamas nuostatas į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą.

Pvz., projekto tikslai yra apsaugoti jaunimą, kad nepradėtų vartoti psichoaktyviųjų medžiagų ar atitolinti jaunimo eksperimentavimo su psichoaktyviosiomis medžiagomis pradžios laiką.

Tikslų vertinimo kriterijai

Įvertinti tikslą nėra lengva ir pagrindinės to priežastys yra trumpas projekto įgyvendinimo laikotarpis bei per mažas tikslinės grupės skaičius, kad būtų galima išmatuoti pasikeitimus, susijusius su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu. Šį vertinimo procesą apsunkina ir tai, kad projekto veiklos dažnai yra nukreiptos į vieno rizikos veiksnio, o ne į visą jų kompleksą, pašalinimą.

Pvz., jūs 10 metų dirbate psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos srityje. Kaip sužinoti, kad efektyviai dirbate? Jūs turite stebėti vaikus, ar po kažkiek metų jie turėjo problemų su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu. Tai įvertinti bus labai sunku, nes vaiko elgesį, susijusį su minėtų medžiagų vartojimu, gali lemti visiškai kiti dalykai. Taip pat po kažkurio laiko ir problemos, susijusios su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, gali būti visai kitokios.

Dauguma projektų trunka iki vienerių metų, ne ilgiau, todėl būtų naivu tikėtis, kad projekto veiklos gali lemti elgesį, susijusį su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu.

Taigi vertinimas, ar buvo pasiektas projekto tikslas, siūlomas ir galimas tik tuomet, kai:

- prevencijos priemonės yra nukreiptos į visą rizikos veiksnių komplekso šalinimą ir apsauginių veiksnių stiprinimą;
- projekto veiklos yra pakankamai intensyvios, ne momentiškos;
- projektas yra tęsiamas keletą metų.

Paprastai tokiam vertinimui atlikti pasirenkamas išorinis vertintojas.

Jei jūsų įgyvendinamas projektas atitinka aukščiau išvardintas sąlygas, tuomet būtina nuspręsti, kokius kriterijus pasirinksite, kadangi psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą lemia daugybė priežasčių, tad svarbu žinoti, ką jūs norite išmatuoti. Pagrindiniai tikslų vertinimo kriterijai išdėstyti 1 lentelėje:

1 lentelė. Tikslų vertinimo kriterijai*

Tiksiai	Galimi vertinimo kriterijai
Apsaugoti jaunas žmones, kad jie nepradėtų vartoti psichoaktyviųjų medžiagų	Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas amžiaus grupėse, t. y. jaunų žmonių skaičius, kurie kada nors gyvenime ir per pastarąsias 30 dienų yra bandę vartoti psichoaktyvias medžiagas
Atitolinti jaunų žmonių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo pradžios amžių	Amžius, kada jaunimas pradėjo vartoti psichoaktyvias medžiagas
Formuoti neigiamas nuostatas ³ į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą	Nuostatų pokytis

* Šių tikslų vertinimui naudojamas eksperimentinis ar pusiau eksperimentinis (*quasi-experimental design*) metodas, kai į vertinimą yra įtraukiama kontrolinė grupė, kuri nedalyvauja vykdomose prevencijos priemonėse. Nustatyti kontrolinėje grupėje pokyčiai yra lyginami su projekto tikslinėje grupėje nustatytais pokyčiais. Jeigu kontrolinėje grupėje nematyti jokių pokyčių, o tikslinėje grupėje jie yra, tuomet galima teigti, kad šiuos pokyčius lėmė vykdytos projekto veiklos. Siekiant įvertinti, ar prevencijos priemonės turėjo poveikį tikslinei grupei, sudarant kontrolinę grupę, ji turi būti kuo labiau panaši į tikslinę grupę (pagal sociodemografines charakteristikas).

Uždavinių išsikėlimas

Projekto uždaviniai yra nukreipti į rizikos veiksnių mažinimą (tai veiksniai, darantys įtaką individui ar grupei ir skatinantys vartoti psichoaktyvias medžiagas) (žr. 2 pav.) ir apsauginių veiksnių stiprinimą (tai veiksniai, mažinantys individo ar grupės galimybes pradėti vartoti psichoaktyvias medžiagas) (žr. 3 pav.). Pabrėžtina, kad kiekvienas projekto uždavinys turi būti susijęs su tam tikro rizikos veiksnio mažinimu ir apsauginio veiksnio sustiprinimu, kadangi psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą lemia daugiau nei vienas rizikos veiksnys.

Pvz., jeigu projekto vykdytojai tikslina grupę pasirinko gatvės vaikus, kurie piktnaudžiauja psichoaktyviomis medžiagomis dėl to, kad „pabėgtų“ nuo socialinių ir psichologinių problemų, ir jeigu uždavinys bus tokiems vaikams suteikti informaciją apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo žalingą poveikį sveikatai, toks uždavinys nebus tinkamas. Tačiau uždavinys tokius vaikus pritraukti į dienos centrus, kur jiems bus suteiktas maitinimas, laikina vieta, socialinio darbuotojo ir psichologo konsultacijos, bus tinkamas ir susijęs su tikslinės grupės rizikos veiksnių mažinimu.

Kaip rodo praktika, projekto vykdytojai susiduria su sunkumais pasirinkdami ir formuluodami projekto uždavinius.

Projekto uždaviniai turi būti

- Tikslūs, konkretūs, turi būti aiškiai apibrėžta projekto tikslinė grupė ir kokių pokyčių siekiama tikslinėje grupėje.
- Realiai pasiekiami per projekto įgyvendinimo laikotarpį (būtina įvertinti tai, kad projektų įgyvendinimo laikotarpis yra trumpas, tad projekto uždaviniai turi būti taip parinkti, kad iki projekto pabaigos jie būtų pasiekti).
- Formuluodami uždavinius projekto vykdytojai turi žinoti, kaip jie išmatuos išsikeltą uždavinį (pvz., uždavinys, kad 12–14 metų amžiaus vaikų tėvai bus informuoti apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo žalingą poveikį sveikatai. Projektų vykdytojai šį uždavinį išmatuos prieš paskaitas ir po jų skaitymo prašydami tėvų užpildyti klausimyną, siekiant patikrinti jų žinias).

Kad Jums būtų lengviau išsikelti tikslus, realiai pasiekiamus bei išmatuojamus uždavinius projektui įgyvendinti, būtina įvertinti ir tokius svarbius kintamuosius, kaip *probleminis elgesys, gyvenimo būdas ir pan.*, ir kaip jie susiję su tikslinės grupės elgesiu, susijusiu su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu.

Uždavinių vertinimo kriterijai

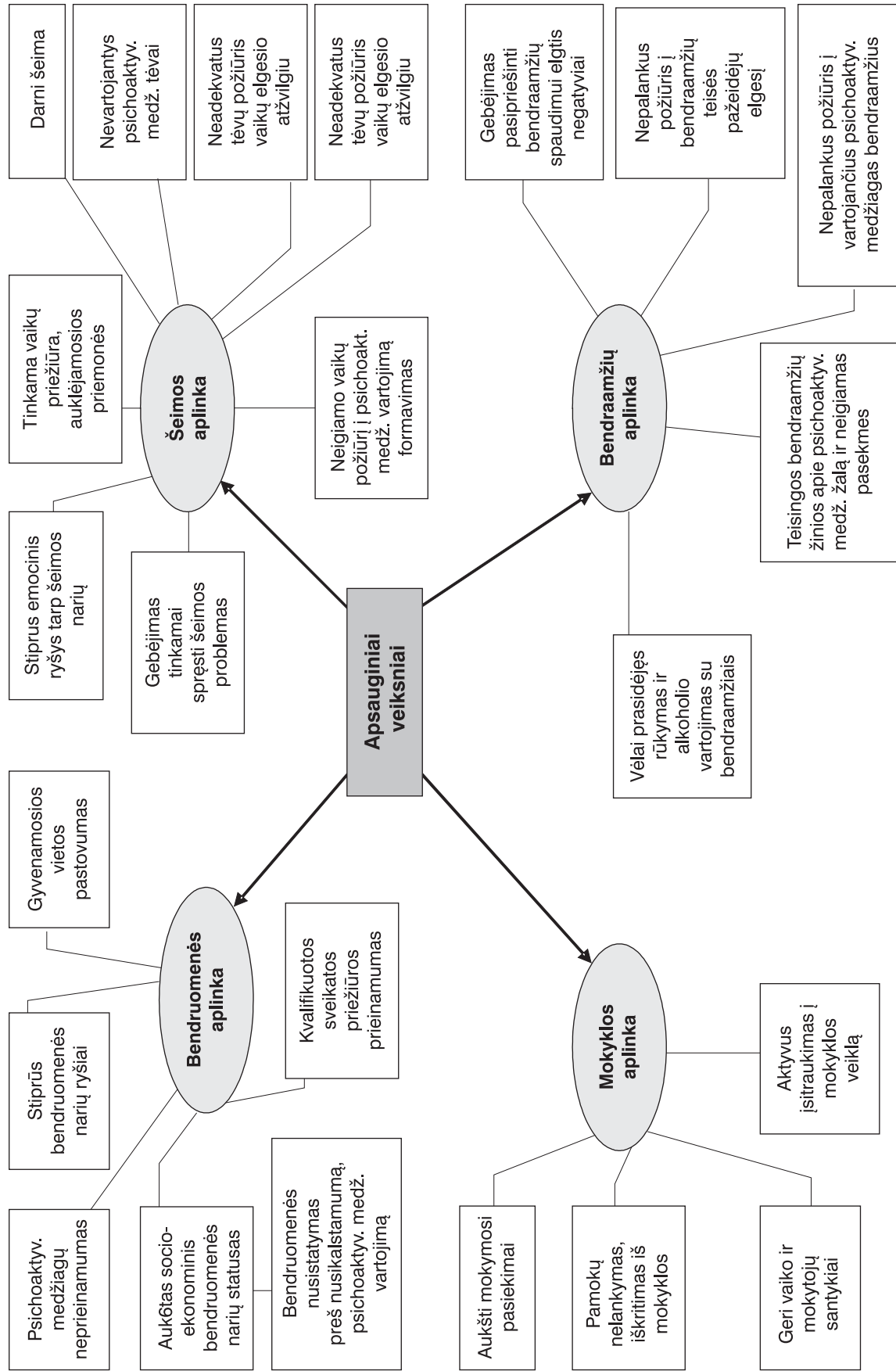
Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektų uždaviniai gali būti sugrupuoti į šias pagrindines kategorijas:

- informacijos suteikimas apie psichoaktyviųjų medžiagų žalingą poveikį sveikatai ir socialines problemas;
- gyvenimo įgūdžių ugdymas;
- ryšių tarp šeimos narių stiprinimas;
- galimybių turiningai leisti laisvalaikį sudarymas;
- socialinių, psichologinių paslaugų užtikrinimas ir teikimas tikslinėms grupėms (vaikai, kurių tėvai yra priklausomi nuo psichoaktyviųjų medžiagų).

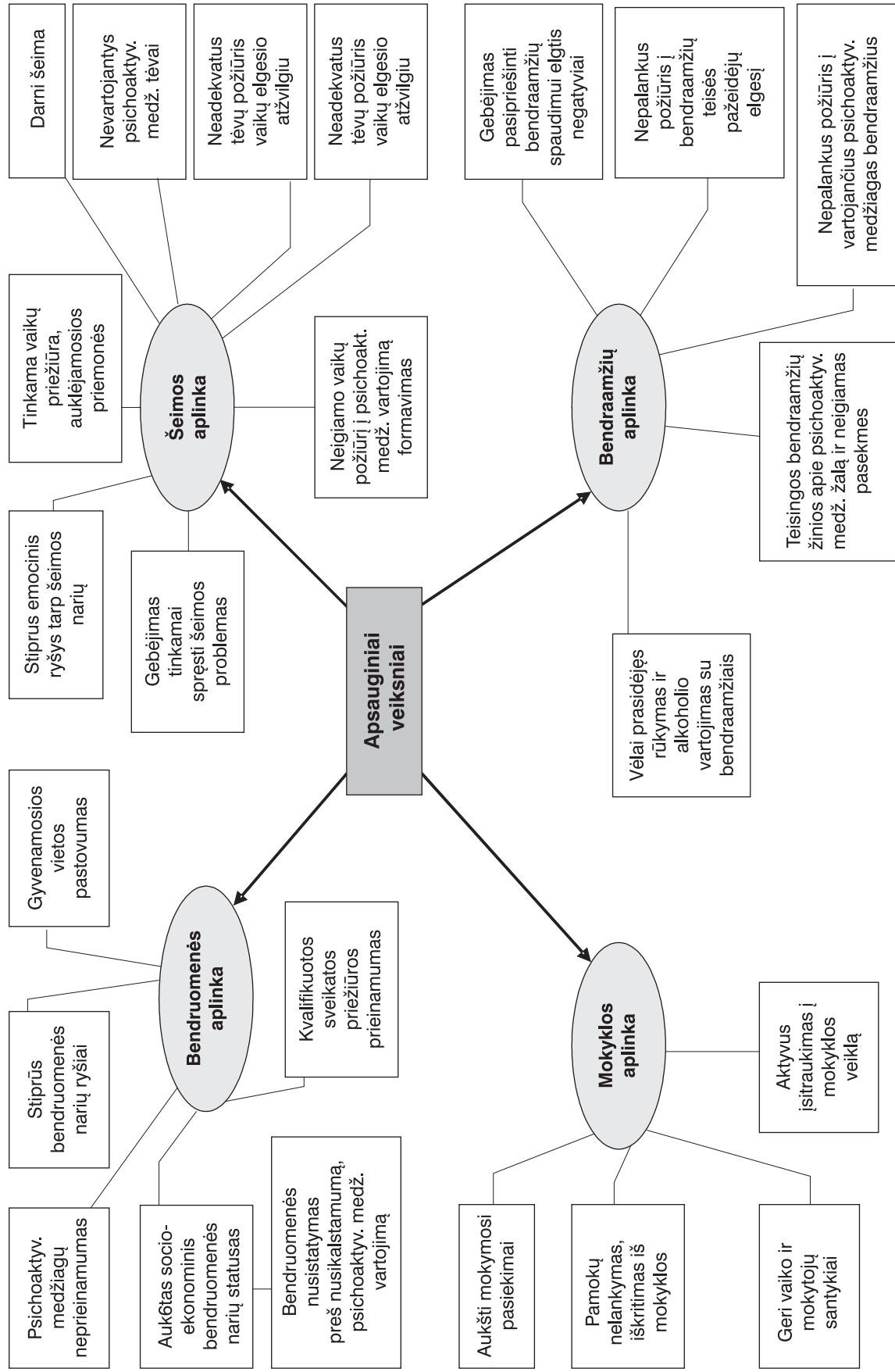
³ Nuostatos į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą – asmens nuomonė, įsitikinimai ir požiūris į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą. Pvz., išgėrę alkoholio žmonės kvailai elgiasi, žmonės, vartojantys kanapes, daug be tikslo juokiasi.

Nuostatų į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą pokytis naudojamas kaip kriterijus prevencijos priemonių veiksmingumui įvertinti. Teigiamos nuostatos į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą didina jų vartojimą, o neigiamos – mažina vartojimą. (ENNSC leidinys).

2 pav. Rizikos veiksniai, skatinantys individą / grupę pradėti vartoti psichoaktyviasias medžiagas

3 pav. Apsauginiai veiksniai, mažinantys tikimybę, kad individas / grupė pradės vartoti psichoaktyviausias medžiagas

Kitas jūsų svarbus žingsnis – pagal išvardintus uždavinius pasirinkti vertinimo kriterijus (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Uždavinių vertinimo kriterijai

Uždaviniai*	Galimi vertinimo kriterijai
Suteikti informaciją apie psichoaktyviųjų medžiagų žalingą poveikį sveikatai ir socialines problemas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Panaudotos informacijos sklaidos priemonės (žiniasklaidos priemonės, seminarai, konferencijos, lankstinukai ir pan.). 2. Informacijos sklaidos trukmė, dažnis (transliacijų skaičius, tiražas, lankstinukų skaičius). 3. Žinių pokytis (vertinama tikslinė grupė, kuriai buvo taikytos prevencijos priemonės, tikslinės grupės žinios vertinamos prieš ir po prevencijos priemonių įgyvendinimo). 4. Pasiektas dalyvių / auditorijos skaičius (internetu svetainės lankomumas).
Ugdyti gyvenimo įgūdžius ⁴	<ol style="list-style-type: none"> 1. Įgyvendintų gyvenimo įgūdžių metodų trukmė, skaičius, įvairovė (situaciniai žaidimai, vaidybiniai žaidimai ir pan.). 2. Įgūdžių pokytis (pvz., savęs vertinimo skalės prieš ir po prevencijos priemonių įgyvendinimo).
Stiprinti ryšius tarp šeimos narių	<ol style="list-style-type: none"> 1. Suteiktų konsultacijų šeimos nariams skaičius, susitikimų su tėvais skaičius, laisvalaikio su šeimos nariais praleidimo trukmė. 2. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo šeimose pokytis.
Sudaryti galimybes turiningai leisti laisvalaikį	<ol style="list-style-type: none"> 1. Laisvalaikio priemonių (renginiai, stovykla, būreliai ir pan.) skaičius, intensyvumas, trukmė. 2. Patrauklių laisvalaikio praleidimo formų skaičius (dalyvių pasitenkinimo matavimas, naujų narių / dalyvių išitraukimo skaičius). 3. Asmenų, kurie patys aktyviai dalyvauja organizuojant laisvalaikį, skaičius.
Teikti socialines, psichologines paslaugas tikslinėms grupėms	<ol style="list-style-type: none"> 1. Asmenų, kurie pasinaudojo socialinėmis, psichologinėmis paslaugomis, skaičius. 2. Teiktų paslaugų intensyvumas, trukmė.

* Kaip jau buvo minėta anksčiau, kadangi daugumos Lietuvoje vykdomų projektų įgyvendinimo laikotarpis yra trumpas, tokiems projektams uždaviniai gali būti formuluojami kaip tikslai.

⁴ ENNSC gyvenimo įgūdžius apibūdina taip – „gyvenimo įgūdžių ugdymas padeda asmenims pozityviai elgtis kasdiniame gyvenime. Gyvenimo įgūdžių ugdymas didina asmeninę kompetenciją, ugdo sveiką vaikų ir paauglių gyvenimo būdą.“

Taigi ENNSC teigia, kad gyvenimo įgūdžių ugdymas formuoja šiuos įgūdžius:

- ❖ priimti sprendimus ir spręsti problemas;
- ❖ kūrybiškai ir kritiškai mąstyti;
- ❖ bendrauti su individualiais ir visuomene;
- ❖ pažinti save;
- ❖ valdyti emocijas ir įveikti stresą.

Tikslinės grupės pasirinkimas

Planuojant prevencijos priemonės svarbu pasirinkti ir apibrėžti tikslinę grupę. Galima išskirti dvi tikslines grupes:

galutinė tikslinė grupė, kuri dėl tam tikrų rizikos veiksnių gali pradėti vartoti psichoaktyvias medžiagas, pvz., *mokiniai, gatvės vaikai ir kt.*;

tarpinė tikslinė grupė (tai asmenys ar asmenų grupė, pvz., *mokytojai, socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai, įstaigų darbuotojai ir kt.*), kurie gali būti įtraukti į projekto veiklas norint pasiekti galutinę tikslinę projekto grupę.

Jei prevencijos priemonės numatoma skirti tarpinei tikslinei grupei, tuomet ši grupė turi būti aprašoma kaip tikslinė. Jei yra daugiau nei viena tikslinė grupė, jos turi būti aprašomos atskirai.

Siekiant tiksliau apibrėžti tikslinę grupę, turi būti atsakyta į šiuos klausimus:

A. Kokios yra tikslinės grupės sociodemografinės charakteristikos (amžius, lytis, gyvenamoji aplinka, socioekonominis statusas), koks grupės dydis, dėl kokių rizikos veiksnių ji gali pradėti vartoti psichoaktyvias medžiagas? Jei yra kelios tikslinės grupės, jų charakteristikos turėtų būti aprašytos atskirai (pvz., *tikslinė grupė gyvena socialiai ir ekonomiškai skurdžioje vietovėje, bendruomenėje beveik nėra infrastruktūros, mažo miesto priemiestis, gyvena 150 šeimų, kuriose paplitęs piktnaudžiavimas psichoaktyviosiomis medžiagomis*). Jeigu prevencijos priemonės yra numatomos tarpinei grupei vis tiek turi būti pateikiamos galutinės tikslinės grupės charakteristikos (pvz., *prevencijos priemonės skirtos vidurinės mokyklos mokytojams (kaip tarpinei tikslinei grupei). Jų tikslinė grupė yra mokiniai nuo 6 klasės, kurių dauguma nėra susidūrę su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, bet yra rizikos grupėje*).

B. Kodėl buvo pasirinkta ši tikslinė grupė? Tikslinės grupės pasirinkimas gali būti pagrįstas teoriniais ar / ir praktiniais sprendimais (lengvai pasiekiami, arba gerai motyvuota grupė). (Pvz., *galutinė tikslinė grupė buvo pasirinkti vyresniųjų klasių moksleiviai dėl didelio psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo*).

C. Kiek asmenų planuojama pasiekti? Projekto tikslai turi būti realistiški. Jei potenciali tikslinė grupė yra labai didelė, pavyzdžiui, ketinama veikti regioniniu ar nacionaliniu lygiais, geriau nurodyti apytikslį „nuo... iki“ ketinamų pasiekti asmenų skaičių, nei nurodyti, jog norima pasiekti kiek įmanoma daugiau asmenų (pvz., *tikimės pasiekti tarp 500–5000 žmonių per pirmus 6 mėnesius. Sunku nuspėti tikslų skaičių žmonių, apsilankiusių mūsų interneto svetainėje*).

IV DALIS

PREVENCIJOS PRIEMONIŲ EFEKTYVUMO VERTINIMO PLANAVIMAS IR ĮGYVENDINIMAS

Pagrindinės sąvokos

Efektivitymo vertinimas – parodo, ar pasiektas planuotas (kokio ir buvo tikimasi) poveikis tikslinei grupei, po to, kai projekto veiklos baigtos vykdyti. Vertinimas atliekamas po veiklų įgyvendinimo, jis įvertina veiklų poveikį ir kaip ateityje turi būti vykdomos / tobulinamos veiklos.

Proceso vertinimas (*process evaluation*) (projekto eigos vertinimas) parodo vykdytų prevencijos priemonių priimtinumą projekto dalyviams, jų kokybę bei intensyvumą (t. y. ar veiklos vykdytos taip, kaip ir buvo planuota, kaip tiksliai ir nuosekliai jos buvo vykdytos), ar buvo pasiekta tikslinė grupė. Proceso vertinimas šiek tiek panašus į stebėseną, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad *proceso vertinimas atliekamas po prevencijos veiklų įgyvendinimo*. Proceso vertinimo metu surenkama tiesiogiai su veiklų įgyvendinimu susijusi informacija, kuri parodo, kaip tobulinti prevencijos veiklas ateityje.

Pvz., projekto metu įkurtas jaunimo klubas, siekiant, kad jaunimas būtų užimtas. Projekto vykdytojas, pasibaigus projektui, atliko proceso vertinimą, t. y. palygino, ar visos planuotos / numatytos veiklos buvo įvykdytos (veiklų plane buvo numatyta, kad jaunimui bus organizuojamos laisvalaikio veiklos, užsiėmimai, taip pat bus vedamos socialinių įgūdžių grupės, diskusijos, pokalbiai). Proceso vertintojas atliko jaunimo, lankiusio jaunimo klubą, apklausą ir išsiaiškino, kad nebuvo vykdomos socialinių įgūdžių grupės, diskusijos ir pokalbiai. Ataskaitoje apie proceso vertinimo rezultatus buvo paminėta, kad projekto veiklos nebuvo visiškai įgyvendintos atsižvelgiant į veiklų planą.

Rezultatų vertinimas (*outcome evaluation*) parodo, ar taikytos prevencijos priemonės turėjo poveikį pasirinktai projekto tikslinei grupei. Rezultatų vertinimas parodo, ar prevencijos priemonės padėjo pasiekti projekto tikslus ir uždavinius, ar verta / galima ateityje vykdyti tam tikras pasirinktas prevencijos priemones, ar atitinkamai keisti / atsisakyti jų vykdymo. Rezultatų kokybės lygį lemia teisingas rezultatų vertinimo suplanavimas.

Pvz., siekiant sužinoti, kokį poveikį tikslinei grupei davė jų vykdoma prevencinė veikla. Keli grupės nariai pasiūlė apklausti jaunimą, su kuriuo buvo dirbama, siekdami sužinoti jų nuomonę apie teiktas paslaugas. Kiti grupės nariai pabrėžė, kad vien tik nuomonės nepakanka, ir kad labai svarbu, ar jaunimas mažiau vartoja psichoaktyviųjų medžiagų. Treti pasiūlė, kad svarbu sužinoti ir kaip jaunimas jaučiasi, kaip pasikeitė jų santykiai su artimaisiais (ar pagerėjo / pablogėjo), ar jiems lengviau susirasti darbą ir pan.

Stebėseną reiškia turėti ir rinkti tikslią ir naujausią informaciją apie tai, kaip jūs vykdate numatytas ir suplanuotas veiklas projekto metu. Stebėseną yra dalis veiklos ir turi būti vykdoma tuo pat metu, kai yra vykdomos veiklos. Stebėsenos vykdymas gali nulemti sėkmingus rezultatus.

Pagrindiniai principai planuojant vertinimą

Projekto vykdytojai prieš planuodami atlikti prevencijos priemonių efektyvumo vertinimą pirmiausia turėtų pagalvoti apie *vertinimo atlikimo priežastis bei kas galėtų atlikti vertinimą*. Jeigu prevencijos priemonės bus vykdomos vadovaujantis prevenciniu projektu, kuris jau buvo anksčiau įgyvendintas ir buvo atliktas jo išsamus / išplėstinis vertinimas, tuomet pakaks atlikti *proceso vertinimą*, kuris parodys, kad prevencijos priemonės vykdytos tiksliai pagal pasirinktą modelį. Toks vertinimas nereikalauja didelių finansinių išteklių bei žinių, tad jį gali atlikti projekto vykdytojas.

Jeigu projekto vykdytojas siekia, kad jo projektas taptų pavyzdiniu modeliu kitiems, būtina parodyti, kad būtent projektas ir jo veiklos, o ne kitos priežastys, turėjo poveikį tikslinei grupei, tuomet reikės atlikti *rezultatų vertinimą*. Tokiam vertinimui atlikti jau reikės pasitelkti kompetentingus išorinius vertintojus.

Kitas svarbus žingsnis planuojant prevencijos priemonių efektyvumo vertinimą – finansinių ir žmogiškųjų išteklių pakankamumo įvertinimas ir jų paskirstymas. Patartina rezervuoti nuo 10 iki 30 proc. finansinių išteklių, galimų prevencijos priemonių efektyvumo (proceso ir rezultatų) įvertinimui.

Proceso (projekto eigos) vertinimo planavimas ir įgyvendinimas

Proceso (projekto eigos) vertinimo planavimas

Svarbu

Tinkamai / teisingai pasirinkti matuojamus vertinimo kriterijus, kurie padės įvertinti:

- ar prevencijos priemonės įvykdytos taip, kaip buvo suplanuota (pvz., *tai gali parodyti mokytojų pildytos ir pateiktos ataskaitos apie vykdytas prevencijos veiklas*);
- ar buvo pasiekta tikslinė grupė ir koks skaičius tikslinės grupės pasiektas (pvz., *tai gali parodyti informacijos pateikimas apie vykdytus mokymus ir jų trukmę*).

Proceso vertinimo planavimo etapai:

A. Kokius matuojamus kriterijus pasirinkti, kurie padėtų surinkti naudingą informaciją apie tai, kaip prevencijos priemonės buvo įgyvendintos. Pvz., *kriterijai, kurie bus naudojami prevencijos priemonių įgyvendinimo vertinime: prevencijos priemonių vykdymo stebėjimas ir ataskaita, mokymų skaičius ir trukmė, mokytojų ir moksleivių pasitenkinimas, taip pat kiekybiniai matai – iš visų mokytojų bus imamas interviu apie įgyvendinimą.*

B. Kokią informaciją siekiama surinkti – kiekybinę ar kokybinę. Skirtumas tarp kiekybinės ir kokybinės informacijos yra tas – ar norima informaciją išreikšti skaičiais, ar apibūdinti žodžiais. Pvz., *struktūruoti klausimynai pasirenkami tuomet, kai siekiama surinkti kiekybinę informaciją, tuo tarpu kokybinei informacijai surinkti naudojami nestruktūrizuoti interviu.*

C. Kokie metodai ir būdai bus naudojami kiekybinei ir / ar kokybinei informacijai surinkti (interviu, klausimynai, kontroliniai sąrašai, stebėjimo būdai). Pvz., *bus naudojami klausimynai, pusiau struktūrizuoti interviu, telefoniniai interviu su komandos lyderiu. Pusiau struktūrizuoti interviu bus imami iš koordinatorių ir dalyvių, taip pat bus vykdomas mokymų stebėjimas. Kokybės kriterijumi bus studentų domėjimasis, elgesys ir nuostatos. Jie bus stebimi mokytojų.*

D. Kur, kada ir kaip dažnai bus renkama informacija. Pvz., *klausimynai bus išdalinami po kiekvieno užsiėmimo, stebėjimas bus atliekamas trečią, šestą ir devintą mokymų sesiją. Po penkto seminaro bus imamas interviu iš mokytojų.*

E. Kas teiks reikalingą informaciją (intervencijos dalyviai, mokytojai, kuratoriai, nepriklausomi stebėtojai). Pvz., *informacija bus renkama iš įgyvendinančių programą mokytojų, programoje dalyvaujančių mokyklų direktorių ir moksleivių.*

F. Kaip planuojama duomenų analizė, bus naudojamos statistinės procedūros (SPSS, MANOVA) ar paprastas duomenų aprašymas?

Proceso (projekto eigos) vertinimo įgyvendinimas

Svarbu

Siekiant tobulinti prevencijos priemones ateityje būtina detalai aprašyti proceso vertinimo kiekybinius ir / ar kokybinius rezultatus.

Pvz., mokymo metodų, tikslų pasiekimo ir studentų įsitraukimo į veiklą įvertinimas: 8,6 proc. mokymo metodų buvo neefektyvūs, 10,4 proc. – tikslai nepasiekti ir 13,4 proc. – studentų dalyvavimas buvo per mažas. Bendri kokybės rezultatai rodo, kad 52 proc. įvertino puikiai, 46 proc. gerai, ir tik 0,6 proc. – blogai.

Taip pat turi būti pateikti pasiūlymai, kaip reikėtų tobulinti prevencijos priemones.

Siekiant įvertinti, ar prevencijos priemonės vykdytos taip, kaip ir buvo suplanuotos, būtina aprašyti, kokie duomenų šaltiniai ir instrumentai buvo panaudoti prevencijos priemonių įgyvendinimo vertinime. Duomenų šaltiniais gali būti dalyviai, kuratoriai, nepriklausomi stebėtojai ar kiti asmenys dalyvavę prevencijos priemonių įgyvendinimo procese. Instrumentais gali būti klausimynai, ataskaitos, interviu, diskusijų grupės.

Pvz., prevencijos priemonių įgyvendinimo organizavimas buvo patikėtas savivaldybių narkomanijos prevencijos komisijoms, kurios ir pateikė rezultatus. Informacijos šaltiniai taip pat buvo mokytojai, tėvai ir mokiniai.

Taip pat svarbu nustatyti, kaip gerai buvo vykdomos prevencijos priemonės (jų kokybė). Prevencijos priemonių kokybė gali būti išreikšta tikslinės grupės reakcija (prevencijos veiklų priėmimas, įsitraukimas į veiklas, koki poveikį davė veiklos tikslinei grupei). Todėl reikia aprašyti, kokie vertinimo kriterijai ir instrumentai buvo naudojami veiklų kokybės vertinime.

Pvz., kriterijai mokytojams – mokytojų pasitenkinimo laipsnis, programos įvairiapusiškumas, programos integracija, naudotos pagalbinės medžiagos patrauklumas. Kriterijai mokiniams – klasės dalyvavimas, domėjimasis vykdomomis veiklomis, programos pripažinimas. Instrumentai – mokytojams buvo išdalinti klausimynai, kurie buvo sudaryti iš klausimų apie klasės dalyvavimą programoje. Bendras programos vertinimas buvo ranguojamas nuo „labai prastai“ iki „labai gerai“. Be to, vykdytojas stebėjo atsitiktines įgyvendinime dalyvavusias mokyklas, palaikė ryšį su mokytojais ir direktoriais. Stebėtojo rezultatai buvo palyginti su mokytojų bendro įgyvendinimo ataskaitomis.

Prevencijos priemonių efektyvumo vertintojai turi patikrinti, ar buvo pasiekta tikslinė grupė. Būtina pateikti informaciją apie dalyvių skaičių, jų amžių, išsilavinimą ir kitas sociodemografines charakteristikas. Informacija apie tikslinę grupę turi būti palyginama su pradiniu planu (t. y. su planuota tiksline grupe). Pvz., iš visų 1500 programoje dalyvavusių studentų visose 12 paskaitų dalyvavo 85 procentai. 93 procentai dalyvavo 10-tyje paskaitų.

Svarbu patikrinti ir aprašyti, kokių mastu prevencijos priemonės pasiekė tikslinę grupę bei kiek prevencijos priemonės tęsėsi. Veiklų ir jų trukmės sąrašas padės įvertinti vykdytų priemonių paplitimo mastą. Pvz., seminarų skaičius svyravo nuo 3 iki 10 (vidurkis 8,76). Vidutinė seminaro trukmė svyravo nuo 30 iki 50 minučių (vidurkis 40). Visą programą sudarė 10 seminarų. Norint suprasti, ar prevencijos priemonėmis buvo pasiekta tikslinė grupė, reikia įvertinti, kiek vykdomos prevencijos priemonės buvo pastebimos. Pvz., jei yra vykdoma visuomenės informavimo kampanija, reikia žinoti, kaip plačiai buvo išdalinti lankstinukai.

Reikia numatyti, kas rinks informaciją apie tai, kokių mastu prevencijos priemonės pasiekė tikslinę grupę. Pvz., informaciją rinko programą įgyvendinantys mokytojai, vedė programos įgyvendinimo užrašus / komentarus, taip pat registravo darbo su kiekviena klase valandų skaičių.

Rezultatų vertinimo planavimas ir įgyvendinimas

Rezultatų vertinimo planavimas

Svarbu

Rezultatų vertinimas susideda iš dviejų etapų – tai pradinis vertinimas (*baseline assessment*) prieš pradėdant vykdyti prevencijos priemones pasirinktai tikslinei grupei ir vertinimas po prevencijos priemonių įgyvendinimo.

Poveikį tikslinei grupei išmatuoti nėra lengva, todėl neretai į pagalbą pasitelkiami kompetentingi vertintojai. Pagrindinės priežastys, kodėl sunku išmatuoti prevencijos priemonių poveikį:

- Jeigu projekto vykdytojai nėra surinkę informacijos, t. y. neatliko taip vadinamojo pradinio vertinimo (*baseline assessment*), apie tikslinę grupę prieš pradėdant taikyti prevencines priemones. Pradinis vertinimas padeda atskleisti tikslinės grupės pokytį po prevencijos veiklų įgyvendinimo. Atkreiptinas dėmesys – negalima painioti pradinio vertinimo (*baseline assessment*) su poreikio vertinimu (*needs assessment*). Nors tam tikra informacija, surinkta poreikio vertinimo metu, gali būti panaudota ir pradiniam vertinimui. Pvz., koks skaičius jaunimo tam tikrame amžiuje vartoja psichoaktyviasias medžiagas.
- Poveikį tikslinei grupei *ne visada* galima išmatuoti po projekto įgyvendinimo, nes jis gali būti pastebėtas tik po tam tikro laiko (pvz., kelių metų).

Taigi rezultatų vertinimo metu yra lyginami „prieš“ ir „po“ projekto veiklų gauti vertinimo rezultatai.

Rezultatų vertinimo planavimo etapai:

Svarbu

Atsižvelgiant į rezultatų vertinimo planą, aprašoma atlikto vertinimo procedūra ir rezultatai. Taip pat turi būti pažymėti *nenumatyti rezultatai*. Tačiau jei įvyko kokių pasikeitimų vertinimo plane, tuomet reikia aprašyti, kaip buvo iš tiesų vykdomas rezultatų vertinimas.

A. Kokius vertinimo kriterijus pasirinkti? Vertinimo kriterijai mažiau ar daugiau yra susiję su projekto tikslais ir uždaviniais. Siekiant sužinoti, kad vykdydami prevencijos priemones jūs pasiekėte tikslus ir uždavinius, turite pasirinkti aiškiai apibrėžtus tikslų ir uždavinių kriterijus, kurie buvo aprašyti II dalyje.

B. Kokia informacija (kiekybinė ir / ar kokybinė) jums reikalinga rezultatų vertinimui? Kokius informacijos rinkimo būdus (instrumentus) jūs naudosite, kurie jums padės nustatyti:

- tikslinės grupės elgesį, susijusį su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu;
- tarpinius kintamuosius (rizikos, apsauginiai veiksniai, probleminis elgesys, gyvenimo būdas ir pan.) ir kaip jie yra susiję, kaip jie lemia tikslinės grupės elgesį, susijusį su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu;
- tarpinės grupės tikslus;
- kitus tarpinius kintamuosius, susijusius su pagrindine tiksline grupe.

C. Ar pasirinkote pagrįstus, patikimus instrumentus / informacijos surinkimo būdus? Ar planuojate atlikti instrumentų patikimumo patikrinimą (ypač jeigu jis buvo naudotas kitame kultūriniame kontekste arba tuo atveju, jeigu patys sugalvojote instrumentus / informacijos rinkimo būdus, kurie nebuvo išbandyti anksčiau)? Siekiant teisingai atlikti rezultatų vertinimą, svarbu turėti informacijos apie pasirinktų instrumentų kokybę.

D. Iš kur, kada ir kaip dažnai planuojate rinkti informaciją rezultatų vertinimui? Svarbu žinoti, ar informacija yra naujausia ir kiek plačiai paplitusi. Pvz., *duomenų rinkimas bus vykdomas prieš ir po įgyvendintų prevencijos priemonių.*

Rezultatų vertinimo įgyvendinimas ir gautų rezultatų aprašymas

Svarbu

Atsižvelgiant į gautus rezultatus turi būti suformuluotos rekomendacijos, pasiūlymai, kaip reikėtų tobulinti prevencinę veiklą.

Aprašyti reikšmingiausius ir svarbiausius rezultatus.

Aprašyti, ar planuoti rezultatai pasiekti. Aprašyti skirtumus ir priežastis tarp planuotų ir pasiektų rezultatų įgyvendinus projektą.

Būtina pagrįsti, kad būtent taikytos prevencijos priemonės lėmė gautus rezultatus. Pvz., *kol nebuvo suformuota kontrolinė grupė, negalėjome iš tiesų pasakyti, kad rezultatus lėmė būtent projekto veiklos.*

Būtina paaiškinti planuotus, bet nepasiektus rezultatus. Gali būti daugybė paaiškinimų dėl nepasiektų rezultatų, kuriuos lėmė nepakankamas prevencijos priemonių vykdymas, jų intensyvumas (proceso vertinimo atlikimas gali padėti atskleisti svarbius aspektus); netinkami matavimo instrumentai (kai kurie gali būti per intensyvūs); ar net išoriniai veiksniai, aplinkybės, kurių vertintojas negalėjo kontroliuoti. Pvz., *priešingai nei tikėjomės, prevencijos priemonės neturėjo įtakos alkoholio vartojimo sumažėjimui. To priežastis gali būti, kad toje amžiaus grupėje alkoholio vartojimo paplitimas labai mažas ir todėl prevencijos priemonių poveikis gali atsirasti kiek vėliau, praėjus kažkuriam laikui. Po metų vėl buvo ištirti tie patys vaikai. Tai vėlgi įrodė, kad alkoholio vartojimas ir ta amžiaus grupė nekoreliuoja.*

Gauti rezultatai turi būti aprašyti atsižvelgiant į projekto išsikeltus tikslus ir uždavinius, t. y.

- kaip prevencijos priemonės lėmė tikslinės grupės elgesį, susijusį su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, pvz., *gyvenimo įgūdžių ugdymas turėjo reikšmingą poveikį. Rūkančiųjų per paskutiniąsias 30 dienų skaičius eksperimentinėje grupėje sumažėjo (rūkymo paplitimas buvo analizuojamas prieš prevencijos priemonių vykdymą ir metai po jų), tuo tarpu kontrolinėje grupėje rūkymo paplitimas pakito (eksperimentinėje grupėje prieš prevencijos priemonių vykdymą ir po jų rūkantieji sudarė 6,4 procentus, tuo tarpu kontrolinėje grupėje prieš prevencijos priemonių vykdymą rūkantieji sudarė 5,5 proc., o po jų – 11,4 procentus);*
- kaip prevencijos priemonės lėmė tarpinius kintamuosius, susijusius su galutinės tikslinės grupės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, pvz., *tarp eksperimentinės ir kontrolinės grupės pastebėtas reikšmingas skirtumas vertinant jų žinias, susijusias su psichoaktyviųjų medžiagų žalingu poveikiu. Daugiau žinių turėjo ta grupė, kuriai buvo taikytos prevencijos priemonės. Jokie kiti kintamieji nedarė įtakos*

rezultatams. Tarp grupių neišryškėjo skirtumai dėl požiūrio į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą ar ketinimus vartoti minėtas medžiagas;

- kaip prevencijos priemonės lėmė kitus tarpinius kintamuosius, susijusius su galutine tiksline grupe, pvz., eksperimentinės grupės gyvenimo įgūdžiai buvo stipresni nei kontrolinės grupės;
- kaip prevencijos priemonės lėmė tarpinės grupės tikslus, kurie susiję su tikslinės grupės elgesiu? Pvz., žiniasklaidos informacinė kampanija turėjo teigiamą įtaką tarpinei grupei, t. y. tėvams ir mokytojams. 61 proc. jų teigė, jog dabar žino daugiau apie psichoaktyviųjų medžiagų piktnaudžiavimo žalingą poveikį, o 45 proc. – labiau pagalvos prieš patys vartodami alkoholį ar rūkydami.

V DALIS

INFORMACIJOS RINKIMAS IR SURINKTOS INFORMACIJOS ANALIZĖ

Informacijos rinkimo aspektai

Informacijos rinkime svarbiausia yra saugumo, konfidencialumo ir aiškumo užtikrinimas bei informacijos surinkimo metodo pasirinkimas.

Saugumas. Prevencinio darbo esmė yra darbas su bendruomenėmis, todėl patariama prašyti patikimų bendruomenės atstovų pagalbos. Saugios aplinkos apklausai pasirinkimas garantuoja pasitikėjimo ir saugumo jausmą, kas yra būtina naudingos informacijos surinkime. Apklausos atlikimas viešoje vietoje (dalyvaujant kitiems žmonėms) gali lemti atsakymus į „jautrius“ klausimus.

Konfidencialumas. Vertinimas reikalauja informacijos, susijusios su individualiais, jų elgsena, nuomonėmis, požiūriais ir jausmais. Dalis informacijos gali būti „jautri“, todėl respondentai norės, kad jų asmenybė nebūtų atskleista be jų sutikimo ir kad jų suteikta informacija liktų konfidenciali. Be kiekvienoje šalyje esančių įstatymų, reguliuojančių konfidencialių duomenų rinkimą, saugojimą ir platinimą, Jūsų organizacija taip pat turi turėti taisykles, kuriomis vadovaujantis bus tvarkoma surinkta informacija. Taigi reikia nustatyti procedūras informacijos konfidencialumo užtikrinimui ir garantuoti, kad šių procedūrų laikytųsi ir jų reikšmingumą suprasėtų kiti komandos nariai. Bendros konfidencialumo procedūros:

- anonimiškas informacijos rinkimas;
- patikimas informacijos saugojimas;
- asmenų, kuriems leidžiama naudotis informacija, įskaitant medžiagą, saugomą kompiuteryje (slaptažodžiai, duomenų kopijavimo taisyklės ir t. t.), kontrolė.

Aiškumas. Norint surinkti naudingą informaciją yra svarbu užduoti aiškius ir korektiškus klausimus.

- Neužduokite „teigiančių“ klausimų, pavyzdžiui, „Ar Jūs sutinkate, kad Jūsų komanda dirba gerai?“ – toks klausimas verčia atsakyti „taip“ ir jokios vertingos informacijos nesuteikia. Tinkamas klausimas komandos darbo vertinime būtų – „Kaip Jūs įvertintumėte savo komandos darbą 5 balų skalėje?“
- Klauskite nuosekliai, tik apie vieną rūpimą klausimą vienu metu. Pavyzdžiui, klausiant „Kaip Jūs vertinate projektą ir jį įgyvendinančios komandos darbą?“, Jūs galite gauti atsakymą arba į vieną klausimo dalį, arba į kitą.
- Neužduokite pernelyg asmeniškų klausimų, kaip, pavyzdžiui, „Kiek kartų buvote nėsčia?“ Tokie klausimai gali likti atsakyti neteisingai arba išvis neatsakyti, taigi jie gali būti užduodami tik esant būtinybei.

Duomenų rinkimo metodai

Kokybiniais metodais surinkti duomenys nepateikia tikslių skaičių, koreliacijų, bet leidžia nusakyti tendencijas, idėjas, požiūrius. Kokybiniai tyrimų metodai yra daugiau orientuoti į atvejus, o ne į skaičius. Kokybinio metodu gauti duomenys labiau atsako ne į klausimus „kiek daug“, „kaip dažnai“, „kaip labai“, bet „kodėl“, „kaip“, „kas“; jie daugiau sietini su interpretacija, aiškinimu, suteikiančiu prasmę ir atskleidžiančiu respon-

dentų motyvaciją, vertybes, požiūrius, suvokimus, patirčių modelius. Remiantis kokybiniais duomenimis daromos išvados negali būti statistiškai projektuojamos visai generalinei visumai.

Kokybiniai duomenų rinkimo metodai

Pavadinimas	Metodo aprašymas
Stebimos diskusijos grupė	Grupė diskutuoja duota diskusijų tema, stebėtojas užsirašinėja. Stebėjimas, kaip duomenų rinkimo metodas, pagal atlikimo specifiką gali būti ir kiekybinis, ir kokybinis.
Stebėjimas (sisteminis)	Stebėjimas atliekamas nuolat. Sisteminis stebėjimas gali suteikti naudingos informacijos tiek monitoringui, tiek vertinimui.
Interviu (nestruktūruotas, gilus)	Klausėjo vedamas pokalbis (todėl čia labai svarbus kontaktas tarp interviu ėmėjo ir davėjo), jis paprastai yra fiksuojamas vaizdo ar garso juosta arba interviu ėmėjas (jo asistentas) jį protokoluoja.
„Focus“ grupės diskusija	Tai yra grupinis interviu, kurio metu grupės respondentų klausiama apie jų patirtį ir požiūrius. Tai yra nestruktūruotas interviu (diskusija), kuri veda specialiai tam parengtas vedėjas, nukreipiantis diskusiją reikiama linkme.

Kiekybiniais duomenų rinkimo metodais surinkti duomenys paprastai yra skaičiai, procentai, statistinius, priežastinius ryšius atspindintys rodikliai, kurie gaunami palyginimų, koreliacinių, matematinių matavimų būdu. Atliekant kiekybinius tyrimus sąvokos ir kiti duomenys yra suvedami į skaičius, įvertinami – matuojant, lyginant, naudojant statistinės analizės procedūras. Gali būti atliekama kiekybiniu būdu surinktų duomenų kokybinė analizė (pavyzdžiui, atsakymų į atvirus klausimus turinio analizė) ir kiekybinė kokybiniais būdais surinktų duomenų analizė (pavyzdžiui, fokusuotose grupinėse diskusijose naudojamos įvairios vertinimo skalės).

Kiekybiniai duomenų rinkimo metodai

Pavadinimas	Metodo aprašymas
Apklausa (tiesioginė (<i>face to face</i>), paštu, telefonu, internetu, ekspertų)	<p>Pagrindinė priemonė yra klausimynas. Surinkti duomenys dažniausiai yra analizuojami matematiniais-statistiniais metodais.</p> <p>Organizuojant apklausos procedūrą yra svarbi duomenų reprezentatyvumą užtikrinanti atranka, profesionaliai sudarytas klausimynas, profesionalus duomenų surinkimas, apklausos proceso kontrolė.</p> <p>Apklausa skirstoma pagal įvairius kriterijus. Anketavimas skiriamas nuo interviu, individuali apklausa – nuo grupinės. Dažniausiai išskiriamos telefono apklausa, apklausa paštu, spaudos apklausa, ekspertų apklausa, interneto apklausa ir kt.</p>

Atranka

Pasirinkti informacijos rinkimo metodai lemia tai, kaip bus reikiama informacija surenkama, tuo tarpu atranka lemia, iš ko ta informacija bus surinkta. Geriausia būtų apklausti visą tikslinę grupę, tačiau praktiškai tai retai įmanoma. Todėl apklausama tikslinės grupės dalis, vadinama imtimi. Imties tipai:

Reprezentatyvioji imtis. Jei norėsite informaciją, gautą iš mažesnės grupės respondentų taikyti didesnei, tikslinei projekto grupei (generalizuoti), imtis turi būti reprezentatyvi, tai reiškia, įvairiomis savo charakte-

ristikomis kiek galima labiau panaši į tikslinę grupę. Tarkime, Jūs norite sužinoti, kokias, jaunimo nuomone, veiklas Jūsų organizacija turėtų vykdyti kaimynystėje. Yra gana paprasta apklausti kelis kaimynystės moksleivius, lankančius privačią mokyklą, tačiau ši apklausa sunkiai reprezentuos visos kaimynystės moksleivius, kurios dauguma mokinių lanko valstybines mokyklas, ir jų socialinio-ekonominio statuso formuojamus poreikius. Taigi žingsnis reprezentatyvesnės imties link būtų apklausti tam tikrą dalį moksleivių, lankančių privačias mokyklas, ir tam tikrą dalį – valstybines. Kai kuriais atvejais nėra reikalo, kad imtis būtų reprezentatyvi. Tokiu atveju užtektų apklausti moksleivius, kurie būna Jūsų centre, pavyzdžiui – vidurdienį.

Imtis „Dėl patogumo“ apima subjektus, kuriuos lengva pasiekti. Pavyzdžiui, Jūs norite greitai įvertinti, ką klubo nariai galvoja apie tam tikrą pasiūlymą. Vertinimo vakarą Jūs galite apklausti pirmus 10, kurie atėjo į klubą. Didžiausia šios imties problema yra ta, kad ji ne visada gali reprezentuoti visą tyrimo populiaciją.

„Sniego gniūžtės“ imtis sudaroma prašant dalyvių susisiekti su kitais dalyviais. Tokiu būdu, vykdant apklausą, apklausos imtis didėja kaip riedanti sniego gniūžtė. Jei norite apklausti psichoaktyviųjų medžiagų vartotojus, bet žinote tik kelis iš jų ir priėjimas prie šios populiacijos yra sunkus, Jūs galite prašyti šių kelių Jums žinomų psichoaktyviųjų medžiagų vartotojų padėti susisiekti su jų pažįstamais psichoaktyviųjų medžiagų vartotojais. Šiuo būdu, susisiekiant su daugiau žmonių, kurie gali nurodyti Jums savo pažįstamus, galite sudaryti pakankamai didelę imtį. „Sniego gniūžtės“ imtis taip pat yra nereprezentatyvi, tačiau labai naudinga bandant gauti informaciją iš sunkiai pasiekiamų asmenų.

Surinktos informacijos analizė

- kiekybiniai duomenys gali būti aprašyti reikšmių intervalais ir vidurkiais;
- kokybinius duomenis reikia susisteminti. Turint daug duomenų, surinktų klausimynais arba interviu metu, ir norint juos apibendrinti, atsakymai koduojami.

Intervalai (didžiausios ir mažiausios reikšmės). Jei jauniausias iš visų apklaustų respondentų buvo 11 metų, o vyriausias – 16, teigiama, kad apklaustų respondentų amžius buvo nuo 11 iki 16 metų.

Vidurkis. Sudėtas apklaustų respondentų amžius padalinamas iš apklaustų respondentų skaičiaus. Jei apklausti 53 respondentai, bet du iš jų savo amžiaus nenurodė, vidurkis bus lygus $(11 + 13 + 14 + \dots) / 51$. Vidurkis, kaip rodiklis, yra naudingas tada, kai minimali ir maksimali reikšmės nėra viena nuo kitos labai nutolusios. Jei jos yra nutolusios – kraštutinių reikšmių nulemtas vidurkis neatspindės tikrosios padėties. Pavyzdžiui, į klausimą, kiek kartų Jūsų klube besilankantys žmonės rūkė marihuaną, gauti 47 atsakymai. Taigi vidurkis skaičiuojamas kaip $(0 + 1 + 0 + 0 + \dots) / 47 = \dots$. Dauguma klubo lankytojų nėra rūkę marihuanos, tačiau gautas vidurkis bus lygus 1,02, kas reikštų, kad kiekvienas Jūsų klubo lankytojas yra rūkęs marihuaną vidutiniškai po 1 kartą. Grįžus atgal prie rezultatų skaičiavimo matoma:

- 35 nurodė, kad marihuanos nerūkė;
- 2 nurodė, kad rūkė marihuaną 2 kartus;
- 2 nurodė, kad rūkė marihuaną 3 kartus;
- 4 nurodė, kad rūkė marihuaną 4 kartus;
- 4 nurodė, kad rūkė marihuaną 6 kartus.

Tokiu atveju naudojami kiti vidurkio tipai.

Moda yra dažniausiai pasitaikanti atsakymo reikšmė variacinėje skaičių eilutėje. Kadangi 35 klubo lankytojai nurodė, kad marihuanos nerūkė, moda bus lygi 0.

Mediana yra reikšmė, dalijanti variacinę skaičių eilutę per pusę. Visas skaitines reikšmes didėjančia tvarka surašius į eilutę, reikšmė eilutės viduryje ir bus lygi medianos vertei. Jei eilutės viduryje yra dvi reikšmės, moda bus lygi šių skaičių vidurkiui. Marihuanos rūkymo pavyzdžiu, mažiausiai 50 procentų respondentų atsakymai yra „0“, taigi remiantis anksčiau minėti pavyzdžiu, mediana taip pat bus lygi „0“.

Kokybiniai duomenys ir jų analizė reikalauja duomenų sistematizavimo, grupavimo. Jei respondentai atsakymus įrašė patys – panašūs atsakymai (pavyzdžiui, klausimo atsakymai „susirasti naujų draugų“, „pakalbėti su draugais“, „susitikti su žmonėmis“) koduojami tokiu pačiu skaičiumi. Galima teigti, kad visi jie atėjo į klubą dėl to, kad „nori susitikti su žmonėmis“. Taip pat atsakę, kad ateina į klubą, nes mėgsta krepšinį ar futbolą, gali būti grupuojami kaip „mėgsta klubo organizuojamas sportines veiklas“. Tarpusavyje nesusiję atsakymai gali būti koduojami kaip „kitos priežastys“, neatsakyti arba nesuprantamai atsakyti klausimai gali būti koduojami kaip „nežinoma“. Užkoduotų atsakymų analizėje toliau galima taikyti kiekybinę analizę.

Jei apklausoje buvo naudojami tie patys metodai ir klausimai skirtingoms respondentų grupėms (pvz., berniukams ir mergaitėms), atsakymus galima būtų palyginti, įvertinti atsakymų skirtumus arba panašumus. *Krostabuliacija* (*Cross-tabulation*) parodo, kaip vienas kintamasis (pvz., lytis) susijęs su kitu kintamuoju (pvz., tam tikru pomėgiu). Tarkime, kad apklausos metu buvo apklausta 30 mergaičių ir 20 berniukų. Gauti tokie rezultatai:

- lankosi klube, nes nori susitikti su žmonėmis (atsakė 23 mergaitės ir 5 berniukai);
- lankosi klube, nes mėgsta klubo organizuojamas veiklas (atsakė 4 mergaitės ir 13 berniukų);
- kitos priežastys (nurodė 2 mergaitės ir 2 berniukai);
- į klausimą neatsakė (1 mergaitė).

Jei respondentų imtis reprezentuoja lankančiuosius klubą, paaiškėjo, kad:

- a) šio klubo vykdomas veiklas labiau mėgsta berniukai;
- b) daugiau mergaičių nei berniukų lankosi klube dėl to, kad nori susitikti su žmonėmis.

Priklausomai nuo iškeltų tikslų, gauti rezultatai gali būti naudojami ateities veiklų planavime.

Projektų rezultatų viešinimas

Labai dažnai prevencinių projektų tikslas yra didinti visuomenės informuotumą apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo žalą. Siekiant užtikrinti šį prevencijos programos tikslą, viena iš labai svarbių pagalbinių priemonių tampa informacijos pateikimas visuomenei, naudojant įvairius žinių perdavimo būdus ir žiniasklaidą. Žiniasklaidos priemonės taip pat ypač efektyviai formuoja visuomenės nuomonę, žiniasklaidoje kyla vertingų diskusijų, galinčių pakeisti visuomenės požiūrį į tam tikrus dalykus, o ilgalaikėje perspektyvoje – sukurti naujas socialines vertybes. Be to, sėkmingai bendradarbiaujant su žiniasklaida ir viešinant projekto rezultatus, galima užsitikrinti svarbių visuomenės grupių palaikymą jūsų projekto įgyvendinimui.

Tačiau norint žiniasklaidą sudominti vykdomu prevenciniu projektu ir jo rezultatais reikia gerai pasiruošti ir nuosekliai vykdyti komunikaciją, nuolat palaikyti ryšius su tikslinės žiniasklaidos atstovais. Bet kuriuo atveju žiniasklaidos susidomėjimas prevenciniu pranešimu priklausys nuo to, kaip jis bus pateiktas, todėl rengiant pranešimus apie prevencijos projektą rekomenduojama:

- suformuluokite kelis trumpus ir aiškius pranešimus, kad kuo efektyviai ir paprasčiau būtų paskleistos žinios apie prevencijos veiksmus, labai svarbu pabrėžti, kuo išskirtinis jūsų projektas;
- parinkite gerus atstovus, gebančius kalbėti ir atstovauti grupei žmonių ar visai institucijai;
- suplanuokite spaudos konferenciją ar bet kurią kitą viešinimą tokiu laiku, kad pateikiama informacija patenkintų informacijos trūkumą, atitiktų informacijos pateikimo terminus;
- susitikime su žiniasklaidos atstovais spaudos konferencijos metu būtina pateikti pranešimą spaudai tuo klausimu, kuriuo kalbės pagrindinis konferencijos kalbėtojas (prevencijos projekto įgyvendinimo grupės atstovas); galima pateikti papildomos informacijos, iliustruotos skaičiais ir citatomis;
- rengiantis susitikimui su žurnalistais užtikrinkite, kad atstovas, kalbantis grupės vardu, galėtų diskutuoti bei žinotų atsakymus į galimus žurnalistų klausimus;
- būkite pasiekiamas – nurodykite tikslus kontaktus, kur ir kada Jus galima rasti, gauti papildomos informacijos;
- būkite patikimu informacijos šaltiniu, nebūkite įkyrūs, tačiau su žiniasklaidos atstovais palaikykite nuolatinius kontaktus;
- jeigu turite daug žurnalistams naudingos informacijos, galite paruošti spaudos aplanką, susidedantį iš pranešimo spaudai, kuriame apdorotos naujienos pateikiamos spausdinimui ar transliavimui; duomenų apie prevencijos projekto įgyvendinimą (grafikai ir aprašymai); svarbiausios ir aktualiausios informacijos apie projektą vykdančią organizaciją; glaustos informacijos (gyvenimo aprašymų santraukos) apie prevenciją vykdančius grupės narius; atsakymų į dažniausiai užduodamus klausimus, iliustracijų ir kt.

Vis dėlto neapsiribokite vien žiniasklaida. Būtinai pateikite informaciją kitoms tikslinėms grupėms, kurių palaikymas svarbus jūsų projekto įgyvendinimui. Tai gali būti vietinės bendruomenės savivaldybės atstovai, pedagogai, moksleiviai. Šias publikas galima pasiekti įvairių susitikimų, konferencijų, renginių metu, vaizdinėmis priemonėmis (nuotraukomis, plakatais, skelbimais, interneto svetainėmis), informacinėmis priemonėmis (lankstinukais, brošiūromis, elektroniniais naujienlaiškiais) ir kt. Svarbiausia išsirinkti tikslines grupes, kurioms būtina žinoti apie jūsų įgyvendinamo projekto rezultatus ir pagal kiekvienos tikslinės grupės specifiką parinkti jai labiausiai tinkantį informacijos sklaidos būdą.

LITERATŪRA:

1. Canning U., Millward L., Raj T., Warm D. Drug Use Prevention among Young People: a review of reviews. Health Development Agency, 2004.
2. Edmonds K., Sumnall H., McVeigh J., Bellis M. A. Drug Prevention Among Vulnerable Young People. National Collaborating Centre for Drug Prevention, 2005.
3. Evaluating Drug Prevention in the European Union. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, No 2, 1998.
4. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, Narkotikų problema Europoje, 2004 m. metinė ataskaita, Liuksemburgas, 2004.
5. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, Narkotikų problema Europoje, 2005 m. metinė ataskaita, Liuksemburgas, 2005.
6. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, Narkotikų problema Europoje, 2006 m. metinė ataskaita, Liuksemburgas, 2006.
7. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, Narkotikų problema Europoje, 2007 m. metinė ataskaita, Liuksemburgas, 2007.
8. Grimalauskienė O., Bulotaitė L., Javtokas Z., Subata E. ir kt. Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje. Pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinytas. Vilnius, 2002.
9. Guidelines for the Evaluation of Drug Prevention: a manual for programme-planners and evaluators. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Publication date: October 1998.
10. [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.emcdda.eu.int>.
11. Mendes F., Relvas A. P., Olaio A., Rovira M., Broyer G., Pietralunga S., Borhn K., Recio J. L. Family: the Challenge of Prevention of Drug Use, 2001.
12. Monitoring and Evaluation. Youth Substance Abuse Prevention Programmes. United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna, 2006.
13. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Metinis pranešimas 2004 [interaktyvus]. [Vilnius], 2004. Prieiga per internetą: <www.nkd.lt>.
14. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Metinis pranešimas 2005 [interaktyvus]. [Vilnius], 2005. Prieiga per internetą: <www.nkd.lt>.
15. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Metinis pranešimas 2006 [interaktyvus]. [Vilnius], 2006. Prieiga per internetą: <www.nkd.lt>.
16. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Metinis pranešimas 2007 [interaktyvus]. [Vilnius], 2007. Prieiga per internetą: <www.nkd.lt>.
17. Pirminės narkomanijos prevencijos bendruomenėje vykdymas. Metodinės rekomendacijos [interaktyvus]. [Vilnius], 2005. Prieiga per internetą: <www.nkd.lt>.
18. Pramogos be narkotikų [interaktyvus]. [Vilnius], 2006. Prieiga per internetą: <www.nkd.lt>.
19. Preventing Drug Use among Children and Adolescents. A Research-Based Guide for Parents, Educators, and Community Leaders. US Department of Health and Human Services National Institute on Drug Abuse, 2003.
20. Science-Based Substance Abuse Prevention: A Guide, 2001.
21. Statistics on young people and drug misuse: England, 2002 and 2001. Bulletin 2002/5. London: Department of Health.

INTERNETO SVETAINĖS:

- Jaunimui skirta informacija apie narkotikus, jų poveikį, žalą, prevenciją <http://www.benarkotiku.lt/>
- Tėvams, pedagogams, žiniasklaidai skirta informacija narkotikų vartojimo prevencijos tema <http://www.nkd.lt/visuomene/>
- Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras (EMCDDA) <http://www.emcdda.europa.eu/>
- Jungtinių tautų (JT) Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras (UNODC) <http://www.unodc.org/unodc/index.html>
- Europos Tarybos (ET) Pampidou grupė (Pompidou Grou) http://www.coe.int/t/dg3/pompidou/default_en.asp
- „Mini Dublino grupė“ (mini-Dublin Groups) http://ec.europa.eu/external_relations/drugs/dublin/
- Nepelno organizacija „Europos miestai prieš narkotikus“ (ECAD) <http://www.ecad.net/>
- Jungtinių Amerikos Valstijų narkotikų kontrolės skyrius (Office of national drug policy) <http://www.whitehousedrugpolicy.org/>
- Europos teisinė duomenų bazė apie narkotikus (European Legal Database on Drugs) <http://www.enomy.com/?dn=emcdda.org&pid=1PONU28HS>
- Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biuras UNODC <http://www.unodc.org/>
- Europol <http://www.europol.eu.int/>
- Interpol <http://www.interpol.int/>
- „Rainbow“ – Tarptautinė asociacija kovai su narkotikais (Rainbow International Association against Drugs) <http://www.rainbow-against-drugs.org/>
- Šiaurės Europos taryba alkoholio ir narkotikų tyrimams (Nordic council for alcohol and drug research) <http://www.nad.fi/>
- Naujienų portalas skirtas narkotikų ir alkoholio piktnaudžiavimo problemai „Daily dose“ <http://www.dailydose.net/>
- „Eurobarometer“ tyrimai http://www.gesis.org/en/data_service/eurobarometer/index.htm
- ESPAD – Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimo projektas Europos mokyklose <http://www.espad.org/>

PSICHOAKTYVIŪJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJOS PROJEKTO VEIKLOS METINĖ ATASKAITOS FORMA

Forma patvirtinta
Narkotikų kontrolės departamento prie
Lietuvos Respublikos Vyriausybės
direktoriaus 2005 m. spalio 4 d.
įsakymu Nr. 1.2-58
(Narkotikų kontrolės departamento prie
Lietuvos Respublikos Vyriausybės
direktoriaus 2007 m. lapkričio 27 d.
įsakymo Nr. T1-187 redakcija)

_____
(informaciją pateikusiai institucijai, įstaigai, organizacijos pavadinimas)

_____
(kodas, adresas, telefonas, faksas)

Narkotikų kontrolės departamentui prie
Lietuvos Respublikos Vyriausybės
Adresas: Šv. Stepono g. 27, Vilnius
Tel. (8 5) 266 8060
Faksas (8 5) 266 8095
El. paštas nkd@nkd.lt

PSICHOAKTYVIŪJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJOS PROJEKTO VEIKLOS METINĖS ATASKAITOS FORMA F-NR. NKD-PP-F1

_____
(data)

_____
(vieta)

I. INFORMACIJA APIE PROJEKTĄ, PROJEKTO TEIKĖJĄ, KOORDINATORIŲ, PARTNERĮ (-IUS)

1.1. Projekto pavadinimas *(nurodykite visą projekto pavadinimą)*

--

1.2. Projekto įgyvendinimo trukmė *(nurodykite projekto įgyvendinimo pradžios ir pabaigos datą)*

Projekto pradžia ir pabaiga: nuo ____ / ____ / ____ iki ____ / ____ / ____

1.3. Projekto tęstinumas

Taip *(jeigu atsakėte „taip“, nurodykite, kelintus metus įgyvendinamas projektas bei pagrįskite, kodėl reikėtų užtikrinti projekto tęstinumą ir kaip tobulinsite projekto veiklas)*

1. _____
2. _____
3. _____

Ne

1.4. Projekto įgyvendinimo vietovė

Eil. Nr.	Vietovės pavadinimas (-ai) (nurodykite apskrities (-čių) ar savivaldybės (-ių) pavadinimus)
1.	
2.	
3.	

1.5. Socialinė ir fizinė aplinka

Eil. Nr.	Aplinka, kurioje buvo įgyvendinamas projektas	Adresas (nurodykite)	Įstaigų, organizacijų ir aplinkų, kuriose buvo įgyvendinamas projektas, skaičius
1.	Ikimokyklinio ugdymo įstaiga		
2.	Mokymo įstaiga	<i>pradinė</i>	
3.		<i>pagrindinė</i>	
4.		<i>vidurinė</i>	
5.		<i>gimnazija</i>	
6.		<i>profesinė</i>	
7.		<i>aukštoji neuniversitetinė (kolegija)</i>	
8.	<i>aukštoji universitetinė</i>		
9.	Sveikatos priežiūros įstaiga		
10.	Globos įstaiga		
11.	Laisvės atėmimo vieta		
12.	Darbovietė		
13.	Šeima		
14.	Bendruomenė		
15.	Kita (detalizuokite) _____		

1.6. Projekto teikėjas (nurodykite projekto teikėjo visą pavadinimą, adresą, telefoną, faksą, el. paštą)

1.7. Projekto vadovas (nurodykite projekto vadovo vardą, pavardę, pareigas, telefoną, faksą, el. paštą)

1.8. Projektą įgyvendinančios institucijos, įstaigos, organizacijos tipas

Valstybės
 Savivaldybės
 Nevyriausybinių (detalizuoti įstaigos, organizacijos tipą) _____
 Kita (nurodykite) _____

1.9. Projekto partneriai – juridiniai asmenys

Eil. Nr.	Institucijos, įstaigos, organizacijos pavadinimas	Institucijos, įstaigos, organizacijos tipas (nurodykite juridinio asmens teisinį statusą)	Vaidmuo projekte (nurodykite, už kokių projekto veiklų / priemonių įgyvendinimą buvo atsakingas partneris)
1.			
2.			
3.			

1.10. Projekto vykdytojai – fiziniai asmenys

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Specialybė (nurodykite)	Vaidmuo projekte (nurodykite skaičiais)		Darbo valandų skaičius per savaitę įgyvendinant projektą
			savanasis projekto vykdytojas	samdomas projekto vykdytojas	
1.					
2.					
3.					

II. PROJEKTO TIKSLAI, UŽDAVINIAI, VEIKLOS / PRIEMONĖS**2.1. Projekto tipas**

- Bendroji prevencija¹
 Atrankinė prevencija²
 Tikslinė prevencija³
 Kita (nurodykite) _____

2.2. Situacijos analizė (pateikite konkrečios vietovės, kurioje įgyvendintas projektas, situacijos analizę (ne daugiau kaip 3000 spaudos ženklų), kuri atspindėtų pagrindines problemas ir planuojamus pasikeitimus įgyvendinus projektą)

2.3. Pagrindinis projekto tikslas (trumpai aprašykite, kaip projekto įgyvendinimas lėmė ir pakeitė situacijos analizėje aprašytą problemą)

2.4. Projekto uždaviniai

Eil. Nr.	Projekto uždaviniai (nurodykite projekto uždavinius)	Uždavinių vertinimo kriterijai	Planuoti kiekybiniai ir kokybiniai rezultatai	Pasiekti kiekybiniai ir kokybiniai rezultatai
1.				
2.				
3.				

¹ Taikoma jauno amžiaus asmenų grupėms ir orientuojama į visus gyventojus bei vietas bendruomenę, siekiant užkirsti kelią psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui. Bendrosios prevencijos veiklos / priemonės yra susijusios su žinių apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo žalą ir pasekmes teikimu, sveikatingumo ugdymu, neigiamų nuostatų į šių medžiagų vartojimą formavimu bei gyvenimo įgūdžių ugdymu.

² Taikoma pažeidžiamiems asmenims ar jų grupėms ir bendruomenėms (ypač jauno amžiaus asmenims), kurie dar neturi psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo patirties, bet dėl aplinkos arba asmenų, priskiriamų rizikos grupei, poveikio padidėja tikimybė, kad jie gali pradėti svaigintis psichoaktyviosiomis medžiagomis. Atrankinės prevencijos priemonių tikslas – sumažinti rizikos veiksnių įtaką, siekiant sustiprinti sveikos gyvensenos įgūdžius ir sumažinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą ateityje.

³ Taikoma asmenims, kuriems būdingas problemiškas elgesys dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, bet dar neturintiems priklausomybės požymių, reikalaujančių specializuoto gydymo. Tikslinės prevencijos keliami uždaviniai – anksti nustatyti vartojančius psichoaktyviasias medžiagas asmenis ir motyvuoti nevartoti jų, teikti jiems reikiamą pagalbą, vykdyti ankstyvąją intervenciją.

2.5. Pagrindinis modelis (-iai) ir teorija (-os), kuriuo (-iais) yra grįstas Jūsų projekto įgyvendinimas (pažymėkite tinkantį (-čius) atsakymą ir trumpai aprašykite, kodėl būtent tokios veiklos / priemonės buvo naudotos siekiant užsibrėžtų projekto tikslų ir uždavinių; jeigu nė vieno (-os) žemiau išvardintų modelių, teorijų netaikėte, tada trumpai aprašykite pagrindines prielaidas arba logiškai pagrįskite, kodėl būtent tokios veiklos / priemonės buvo naudotos siekiant užsibrėžtų projekto tikslų ir uždavinių)

- Faktinių žinių (informacijos suteikimo) modelis _____
- Teigiamo požiūrio į sveikatą modelis _____
- Motyvuoto elgesio modelis _____
- Humanistinis modelis _____
- Socialinio poveikio ir integruojamieji modeliai _____
- Socialinio išmokymo teorija _____
- Socialinių įgūdžių teorija _____
- Probleminio elgesio teorija _____
- Socialinio vystymosi modelis _____
- Gyvenimo stiliaus modelis ir rizikos veiksniai _____
- Socialinės ekologijos modelis _____
- Kita (detalizuokite) _____

2.6. Veiklų / priemonių intensyvumas

Eil. Nr.	Veikla / priemonė (išvardinkite visas projekto veiklas / priemones, kurios buvo vykdomos siekiant įgyvendinti projekto uždavinius)	Tikslinės grupės skaičius	Veiklos / priemonės trukmė (gali būti nurodoma minutėmis / valandomis, pvz., seminaro trukmė 1,5 val.)	Dažnumas / intensyvumas (kiek kartų per savaitę / mėnesį buvo vykdoma tam tikra veikla / priemonė)
1.				
2.				
3.				

III. PROJEKTO TIKSLINĖS GRUPĖS

3.1. Projekto tikslinė (-ės) grupė (-ės) pagal amžių (pažymėkite tinkantį atsakymą ir nurodykite amžiaus grupę)

- Visi gyventojai (bendroji populiacija) _____
- Vaikai (iki 18 m.) _____
- Jaunimas (14–29 m.) _____
- Suaugusieji (virš 18 metų) _____
- Kita (detalizuokite) _____

3.2. Projekto tikslinės grupės detalizavimas (pažymėkite visus tinkamus atsakymus)

- Nusikalstamą veiką padarę asmenys
 Tautinė mažuma
 Šeima
 Bendraamžiai
 Rizikos grupė (detalizuokite) _____
 Bendruomenė
 Savivalbos grupės
 Specialistai (detalizuokite) _____
 Kita (detalizuokite) _____

3.3. Projekto tikslinė grupė pagal psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo patirtį ir trukmę (nurodykite skaičiais)

Eil. Nr.	Tikslinė grupė	Asmenys				
		visi gyventojai	šeima	vaikai	suaugusieji	kita
1.	Nevartojantys psichoaktyviųjų medžiagų asmenys					
2.	Eksperimentuojantys asmenys (psichoaktyvias medžiagas bandė vieną ar keletą kartų gyvenime)					
3.	Ankstyvas probleminis psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas (reguliariai vartoja, dažniausiai savaitgaliais, būdingas probleminis elgesys dėl piktnaudžiavimo medžiagomis, bet dar nėra susiformavusi priklausomybė)					
4.	Dažnai vartojantys (vartojantys bent kartą per mėnesį)					
5.	Priklausomi asmenys (kai nustatyta diagnozė)					
6.	Buvę psichoaktyviųjų medžiagų vartotojai					
7.	Kita (detalizuokite) _____					
Bendras tikslinės grupės skaičius (nurodykite) _____						

3.4. Tarpinė grupė (asmenys), per kurią pasiekama tikslinė grupė

Eil. Nr.	Tikslinė grupė	Tarpinė grupė (pvz., mokytojai, soc. pedagogai, bendraamžiai ir pan.)	Tarpinės grupės asmenų skaičius	Veiklos / priemonės ir būdai pasiekti tikslinę (-es) grupę (-es)
1.	Visi gyventojai			
2.	Šeima			
3.	Vaikai (iki 18 metų)			
4.	Suaugusieji (virš 18 metų)			
5.	Kita			
Iš viso:				

3.5. Kokių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijai skirtas projektas

- Visų psichoaktyviųjų medžiagų
- Alkoholio
- Tabako
- Kanapių
- Kokaino ir jo darinių
- Opioidų
- Ekstazio
- Amfetaminų
- Inhaliantų / tirpiklių
- Kita (*nurodykite*) _____

IV. PROJEKTO VERTINIMAS

4.1. Ar buvo vertinamas projekto efektyvumas?

- Taip (nuo ____ - ____ - ____ iki ____ - ____ - ____)
- Ne
- Planuojama atlikti projekto vertinimą (____ - ____ - ____)
- Kita _____

4.2. Vertinimo tipas

- Produkto vertinimas⁴
- Rezultatų vertinimas⁵
- Poveikio (efekto) vertinimas⁶

4.3. Vertinimo būdas / forma

- Vidinis vertinimas (*nurodykite asmens (fizinio, juridinio), atlikusios vertinimą, pavadinimą (vardą, pavardę), kontaktus*) _____
- Išorinis vertinimas (*nurodykite asmens (fizinio, juridinio), atlikusios vertinimą, pavadinimą (vardą, pavardę), kontaktus*) _____
- Abu vertinimo būdai (*nurodykite asmens (fizinio, juridinio), atlikusios vertinimą, pavadinimą (vardą, pavardę), kontaktus*) _____

⁴ Produkto vertinimas atliekamas po veiklų / priemonių įgyvendinimo (tai gali būti materialinis ar intelektualinis produktas ir / ar veiklos / priemonės, kurios atsiranda tikslingai naudojant žmogiškuosius ir finansinius išteklius).

⁵ Parodo veiklų / priemonių poveikį pasirinktai projekto tikslinei grupei bei naudą, kurią įgyvendinus projektą, gavo tikslinė grupė. Parodo, ar veiklos / priemonės padėjo pasiekti išsikeltus projekto uždavinius bei kokie kokybiniai ir / ar kokybiniai rezultatai buvo pasiekti.

⁶ Parodo, kokį poveikį turėjo projekto įgyvendinimas siekiant lemti ar pakeisti iškeltą problemą, kuri buvo aprašyta situacijos analizėje bei kokią naudą, įgyvendinus projektą, gavo ne tik tikslinė, bet ir kitos projekto grupės.

4.4. Vertinimo kriterijai, pagal kuriuos bus įvertinta per projekto vykdymo laiką pasiekta pažanga bei pasiekti rezultatai **Produkto vertinimas**

Projekto veiklos / priemonės	Proceso vertinimo kriterijai <i>(kiekybiniai ar / ir kokybiniai rodikliai padėsiantys išmatuoti veiklų / priemonių įgyvendinimą)</i>	Pasiekti rezultatai
1.		
2.		
3.		

 Pasiektų rezultatų vertinimas

Projekto uždaviniai	Rezultatų vertinimo kriterijai <i>(kiekybiniai ar / ir kokybiniai rodikliai padėsiantys išmatuoti uždavinių įgyvendinimą)</i>	Pasiekti rezultatai
1.		
2.		
3.		

 Poveikio (efekto) vertinimas

Projekto tikslas	Poveikio vertinimo kriterijai <i>(kiekybiniai ar / ir kokybiniai rodikliai padėsiantys išmatuoti tikslo įgyvendinimą)</i>	Pasiekti rezultatai
1.		

4.5. Kiti rezultatai (aprašykite kitus iš anksto nenumatytus, bet pasiektus rezultatus)

--

4.6. Vertinimo instrumentai („focus“ grupė, anketa, kurių pagalba buvo atliktas vertinimas)

--

4.7. Vertinimo išteklių

- Žmogiškieji _____
- Finansiniai _____

4.8. Duomenų šaltiniai, kuriais remtasi atliekant vertinimą (moksliniai tyrimai ar tam tikrų institucijų, įstaigų, organizacijų pateikti duomenys, atsakaitos ir pan.)

--

V. BIUDŽETAS

5.1. Projekto metinis biudžetas

_____ tūkst. Lt

5.2. Projekto finansavimo šaltiniai

Eil. Nr.	Finansavimo šaltiniai	Suma (tūkst. Lt)	Procentais
1.	Savivaldybės biudžetas		
2.	Valstybės biudžetas		
3.	Europos struktūriniai fondai		
4.	Privačios lėšos		
5.	Kita (<i>nurodykite</i>)		

VI. SANTRAUKA

6.1. Trumpas projekto aprašymas⁷

--

6.2. Informacijos sklaida, išnašos, literatūros sąrašas

--

6.3. Papildoma informacija

--

_____
(Projekto vadovas)

_____
(parašas)

_____
(vardas ir pavardė)

_____
(Ištaigos vadovas)

_____
(parašas)

_____
(vardas ir pavardė)

A. V.

⁷ Santrauka yra viena svarbiausių klausimyno dalių, kurioje turėtų būti pateiktas trumpas (ne daugiau 5–10 sakinių) projekto aprašymas, t. y. aprašytos tikslinės grupės, projekto tikslai, vykdytos veiklos / preimonės bei pasiekti rezultatai.

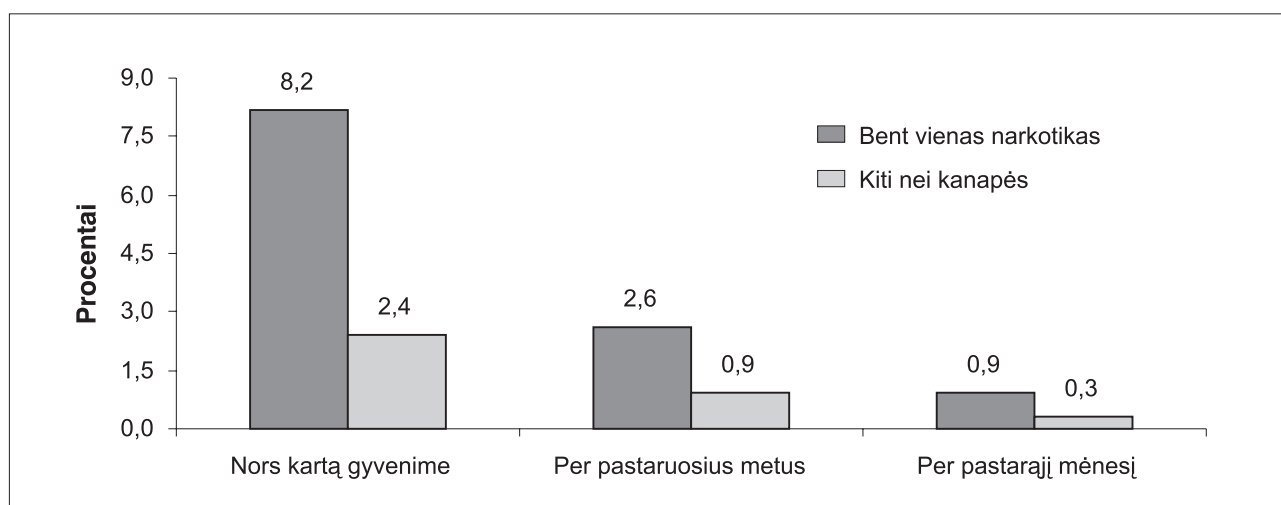
PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMO TYRIMAI

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje

2004 metais Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės iniciatyva Lietuvoje atlikta pirmoji bendrosios populiacijos apklausa, kuri suteikė daug vertingos informacijos apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimą šalyje. Tyrimas atliktas remiantis Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro metodiniais nurodymais ir gauti rezultatai gali būti palyginti su vartojimo paplitimu kitose valstybėse. Detali tyrimo metodika ir pagrindiniai rezultatai aprašyti 2005 metų Narkotikų kontrolės departamento leidinyje „*Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje*“, kurį galite rasti interneto svetainėje www.nkd.lt skyrelyje „*Leidiniai*“.

Tyrimo duomenimis 8,2 proc. Lietuvos gyventojų yra nors kartą gyvenime bandę bent vieną narkotiką, 2,6 proc. vartojo per pastaruosius metus ir beveik 1 proc. per pastarąjį mėnesį (žr. 1 pav.).

1 pav. Narkotikų vartojimo paplitimas tarp 15–64 metų Lietuvos gyventojų (proc.)

Pastaba: bent vienas narkotikas – kanapės, ekstazis, amfetaminas, kokainas, heroinas, haliucinogeniniai grybai, LSD, inhaliantai.

Žymus skirtumas tarp jaunų ir vyresnių Lietuvos gyventojų: jauni (15–34 m.) Lietuvos gyventojai dažniau negu vyresni (35–64 m.) nurodė, kad yra bandę narkotikų nors vieną kartą gyvenime (atitinkamai 13,1 proc. ir 3,7 proc.). Pastebėta, kad jauni vyrai tris kartus dažniau nurodė nors kartą gyvenime vartoję narkotikų negu to paties amžiaus moterys (atitinkamai 20,8 proc. ir 7,4 proc.). Pastebima tendencija, kad daugiau jaunų moterų nors kartą gyvenime pabando narkotikų (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Respondentų, vartojusių bent vienus narkotikus, pasiskirstymas pagal amžių ir lytį (proc.)

	15–64 m.			15–34 m.			35–64 m.		
	vyr.	mot.	iš viso	vyr.	mot.	iš viso	vyr.	mot.	iš viso
Nors kartą gyvenime	13,1	3,7	8,2	20,8	7,4	14,1	6,8	1,2	3,8
Per pastaruosius metus	3,9	1,3	2,6	7,5	3,0	5,2	0,1	0,0	0,1
Per pastarąjį mėnesį	1,6	0,2	0,9	3,3	0,4	1,9	0,0	0,0	0,0

Libiausiai paplitęs narkotikas yra kanapės. Jas nors kartą gyvenime nurodė vartoję 7,6 proc. Lietuvos gyventojų. Vyrai daugiau kaip tris kartus dažniau negu moterys nurodė, kad yra nors kartą gyvenime bandę kanapių – atitinkamai 12,1 proc. vyrų ir 3,4 proc. moterų. Be kanapių Lietuvoje populiarūs narkotikai yra amfetaminas ir ekstazis. Jų vartojimo paplitimas yra labai panašus. Amfetaminą nors kartą gyvenime yra vartoję 1,1 proc., ekstazį – 1,0 proc., haliucinogeninius grybus – 0,5 proc., kokainą – 0,4 proc., heroiną ir LSD – po

0,3 proc. Lietuvos gyventojų. Labiausiai paplitęs haliucinogenas yra haliucinogeniniai grybai, kurių pabandę yra 0,5 proc. Lietuvos gyventojų (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Respondentų, vartojusių narkotikus, pasiskirstymas pagal lytį (proc.)

	Nors kartą gyvenime			Per pastaruosius metus		
	vyrų	moterys	iš viso	vyrų	moterys	iš viso
Kanapės	12,1	3,4	7,6	3,4	1,1	2,2
Amfetaminas	1,8	0,5	1,1	0,5	0,2	0,3
Ekstazis	1,5	0,5	1,0	0,7	0,1	0,4
Haliucinogeniniai grybai	0,8	0,2	0,5	0,4	0,0	0,3
Kokainas	0,8	0,1	0,4	0,5	0,0	0,3
Heroinas	0,6	0,1	0,3	0,2	0,0	0,1
LSD	0,4	0,1	0,3	0,2	0,0	0,1

Atlikto tyrimo klausimyne buvo numatyta galimybė respondentui nurodyti jo vartotas kitas psichiką veikiančias medžiagas, todėl asmenys, vartoję opioidų derivatus (*aguonų ekstraktas, nuoviras*), galėjo tyrimo metu tai nurodyti. Iš 4207 apklaustų respondentų tai nurodė mažiau negu 0,05 proc., todėl remiantis statistinio patikimumo testų skaičiavimo procedūromis šie duomenys yra nepatikimi.

Didžiausias narkotikų vartojimo paplitimas yra tarp 15–24 metų amžiaus Lietuvos gyventojų. Šioje grupėje kanapių vartojimo nors kartą gyvenime paplitimas siekia 15,7 proc., per pastaruosius metus – 7 proc. ir per pastarąjį mėnesį – 2 proc. Tiek kanapių, tiek ekstazio, tiek amfetamino ir kokaino vartojimo paplitimas tarp 15–24 metų respondentų du tris kartus viršija bendrą narkotikų vartojimo paplitimą šalyje.

Pastebėta, kad miestų gyventojai dažniau nurodo, jog vartoja narkotikus, negu gyvenantys kaimo vietovėse ir mažesniuose miestuose. Nors kartą gyvenime narkotikų yra bandę 6,1 proc. kaimo vietovių gyventojų, 6,6 proc. gyvenančių rajonų centruose, 7,9 proc. gyvenančių kituose miestuose ir 12,6 proc. gyvenančiųjų trijuose didžiuosiuose miestuose (Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje).

Lietuvos gyventojai, gaunantys daugiau negu 1000 litų per mėnesį pajamų vienam šeimos nariui, dvigubai dažniau nurodė pabandę narkotikų nors kartą gyvenime negu tie, kuriems tenka iki 1000 litų (atitinkamai 15,6 proc. ir 7,8 proc.).

Buvo apskaičiuota, kad apklausos vykdymo metu bent vieną narkotiką nors kartą gyvenime Lietuvoje vartojo beveik 200 tūkst. 15–64 metų amžiaus gyventojų, 60 tūkst. vartojo per pastaruosius metus ir beveik 21 tūkst. tai darė per pastarąjį mėnesį.

Atlikus duomenų analizę buvo nustatytos aukščiausių narkotikų vartojimo paplitimą turinčios socialinės demografinės grupės. Lyginant narkotikų vartojimo paplitimą per pastaruosius metus, tarp 15–64 metų Lietuvos gyventojų, kuris siekia 2,6 proc., matyti, kad *pagal gyvenamąją vietą* ši paplitimą 2,5 karto viršija Klaipėdos gyventojai (6,6 proc.), *pagal išsilavinimą* – turintys nebaigtą aukštąjį išsilavinimą (6,7 proc.), *pagal šeimyninę padėtį* – niekada nevedę / netekėjusios (6,9 proc.), *pagal užimtumą* – studentai ir moksleiviai (7,2 proc.). *Pagal amžių* beveik 3,5 karto didesnis paplitimas pastebimas tarp 20–24 metų amžiaus jaunuolių (8,8 proc.) ir *pagal mokymosi įstaigą* – besimokančių aukštosiose mokyklose studentų (9,5 proc.). Tačiau šiuos duomenis reikėtų vertinti atsargiai ir interpretuojant narkotikų vartojimo paplitimą, reikėtų atsižvelgti į tai, kad minėtos socialinės demografinės grupės tarpusavyje labai susiję ar net persidengia, pavyzdžiui, dauguma *jaunų* respondentų yra moksleiviai arba studentai, nebaigę aukštųjų mokyklų, nes šiuo metu studijuoja, ir uždirba palyginti nedaug asmeninių pajamų.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp moksleivių

Daugiausia palyginamųjų duomenų apie alkoholio ir narkotikų vartojimą tarp jaunimo teikia penkiolikamečių ir šešiolikamečių moksleivių apklausos. Vykdamas alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo Europos mokyklose tyrimo projektą (ESPAD), apklausos buvo atliktos 1995 m., 1999 m., o pati paskutinė – 2003 m. 2003 m. apklausa pateikia lyginamųjų duomenų iš 22 ES valstybių narių, Norvegijos ir šalių kandidačių (Bulgarijos,

Rumunijos ir Turkijos). Kitos apklausos mokyklose, pavyzdžiui, Nyderlanduose, Švedijoje ir Norvegijoje, mokyklinio amžiaus vaikų elgesio sveikatingumo tyrimai (HBSC), taip pat yra informacijos apie narkotikų vartojimą tarp moksleivių šaltiniai. Jų metu surenkami duomenys yra labai panašūs.

ESPAD tyrimo duomenimis, Lietuvoje 1995 m. bandžusių narkotikus buvo 3,2 proc. 15–16 metų moksleivių. 1999 metais šis rodiklis išaugo iki 15,5 proc. 2003 metais narkotikų vartojimas tarp 15–16 metų moksleivių stabilizavosi ir sudarė 15,6 proc.

Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo Europos mokyklose tyrimo 2003 metų ataskaitoje (Hibell B. The ESPAD 2003 Report: Alcohol and other drug use among students in 35 european countries, 2004) minima, kad ryšys tarp psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ir šeimyninės aplinkos yra kompleksinis, priklausantis nuo šalies, vartojamos medžiagos tipo, skirtingų šeimyninės aplinkos elementų. Ryšių tarp dažnesnio psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ir gyvenimo su abiem biologiniais tėvais nerasta nė vienoje iš tyrime dalyvavusių šalių. Tuo tarpu padažnėjęs šių medžiagų vartojimas kai kuriose šalyse siejasi su gyvenimu kartu tik su vienu iš biologinių tėvų ar vienu iš biologinių tėvų ir patėviu ar pamote. Tokie veiksniai kaip tėvų priežiūros stoka, mokyklos nelankymas ir vyresnių brolių arba seserų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas turėjo ryšį su dažnesniu rūkymo, alkoholinių gėrimų ir marihuanos arba hašišo vartojimu beveik visose tyrime dalyvavusiose šalyse. Rūkymo ir marihuanos arba hašišo vartojimo dažnumas yra didesnis tarp Europos paauglių, kurie negyvena kartu su savo biologiniais tėvais.

ESPAD tyrimai įvairiose šalyse atskleidė psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ryšio su mokyklos nelankymu ir prastu pažangumu dėsniumus (Arellano, Chaves ir Deffenbacher, 1998; Costa, Jessor ir Turbin, 1999; Ellickson ir kt., 1998; Thorlindsson ir kt., 1998). Dažnai praleidinėjantys pamokas ir prastai besimokantys paaugliai yra labiau linkę vartoti psichoaktyvias medžiagas (Ennett ir kt., 1997; Hagquist, 1997). Ryšio stiprumas tarp šių medžiagų vartojimo yra skirtingas, tačiau statistiškai patikimas visais atvejais. Todėl galima daryti išvadą, kad mokyklos nelankymas yra susijęs su padidėjusiu rūkymu, alkoholinių gėrimų ir marihuanos arba hašišo vartojimu.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas brolių ir seserų tarpe yra įrodytas kaip vienas iš stipriausiai psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą lemiančių veiksnių. ESPAD tyrimai suteikia galimybę ištirti šio veiksnio ryšį 31 Europos šalyje. Rezultatai parodė, kad respondentai turintys psichoaktyvias medžiagas vartojančius vyresnius brolius arba seseris ir patys dažniau yra linkę vartoti šias medžiagas. Šis statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys rūkymo, alkoholinių gėrimų ir marihuanos arba hašišo vartojimo dažnume yra gautas 31 šalyje, išskyrus Farerų salas (statistiškai reikšmingas ryšys nenumatytas marihuanos arba hašišo vartojime). Galima daryti išvadą, kad turėjimas vyresnių brolių arba seserų, kurie rūko, vartoja alkoholinius gėrimus ir marihuaną arba hašišą, yra susijęs su šių medžiagų vartojimo padažnėjimu.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas vaikų globos namuose

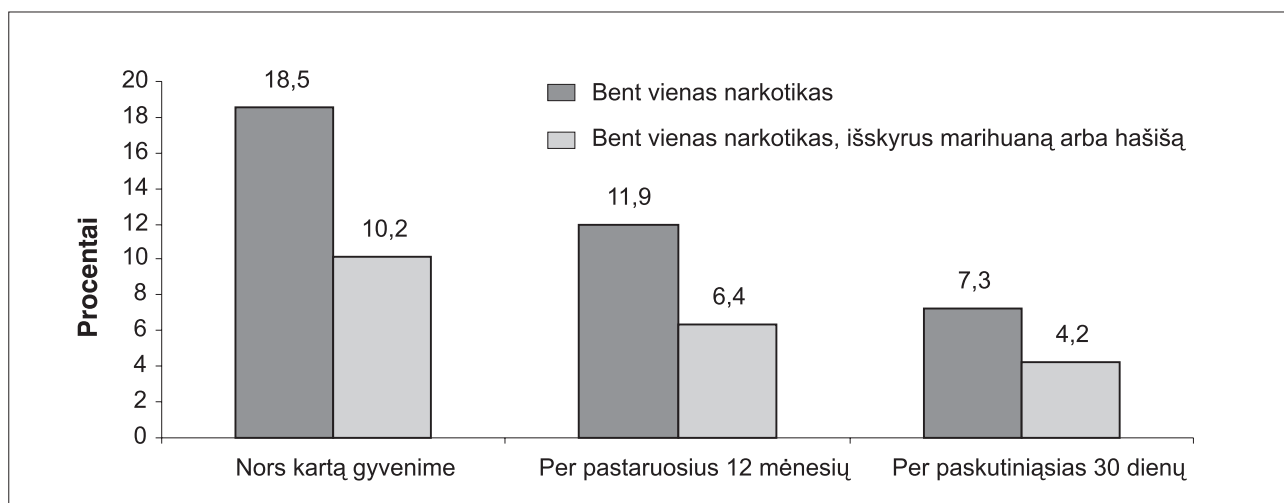
Atsižvelgiant į tarpusavyje susijusius rizikos veiksnius (tėvų piktnaudžiavimas psichoaktyviosiomis medžiagomis, šeimos irimas, silpni ryšiai su šeima, mokyklos nelankymas), vaikai, augantys globos namuose, priskiriami vaikų rizikos grupei. Siekiant kryptingiau ir nuosekliau įgyvendinti Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 metų programos įgyvendinimo priemonės, skirtas tikslinėms rizikos grupėms, 2006 metais Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės užsakymu valstybinėse vaikų globos namų įstaigose buvo atliktas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas. Šio tyrimo metu siekta nustatyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimą bei vartojimo priežastis tarp 15–17 metų amžiaus paauglių.

Tyrimo metu gauti duomenys tinkami palyginimui su Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo Europos mokyklose projekto (ESPAD) tyrimų rezultatais. Vidurinių mokyklų moksleivių ir rizikos grupei priklausančių paauglių tyrimų rezultatų palyginimas suteikia galimybę įvertinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo skirtumus, kartu padėdamas pagrįsti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės, skirtas šiai tikslinei rizikos grupei.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo vaikų globos namuose tyrimas parodė, kad nors kartą gyvenime bent vieną narkotiką yra bandęs beveik kas penktas (18,5 proc.) apskričių ir savivaldybių vaikų globos namuose gyvenantis paauglys (21,1 proc. vaikinų ir 15,9 proc. merginų). Bent vieną narkotiką per pastaruosius

12 mėnesių vartojo 11,9 proc. (14,0 proc. vaikinių ir 10,0 proc. merginų), per paskutiniuosius 30 dienų – 7,3 proc. (10,4 proc. vaikinių ir 4,4 proc. merginų) (žr. 2 pav.).

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal bent vieno narkotiko ir bent vieno narkotiko, išskyrus marihuaną arba hašišą, vartojimo laikotarpį

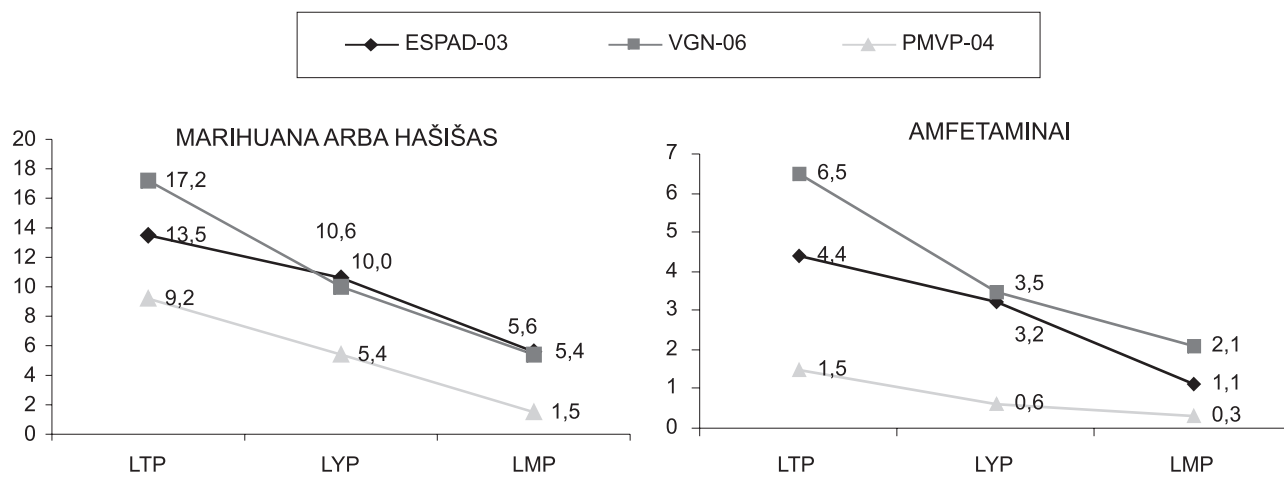

Didmiesčių globos namuose bent vieną narkotiką per paskutiniuosius 30 dienų yra vartoję 20,5 proc. vaikinių (7,7 proc. merginų), kitų miestų globos namuose – 12,9 proc. vaikinių (3,5 proc. merginų). Pagal amžių ir lytį išsiskiria 16-mečiai ir 17-mečiai vaikinai – 12,9 ir 9,9 proc., lyginant su to paties amžiaus merginomis (4,6 ir 3,4 proc.).

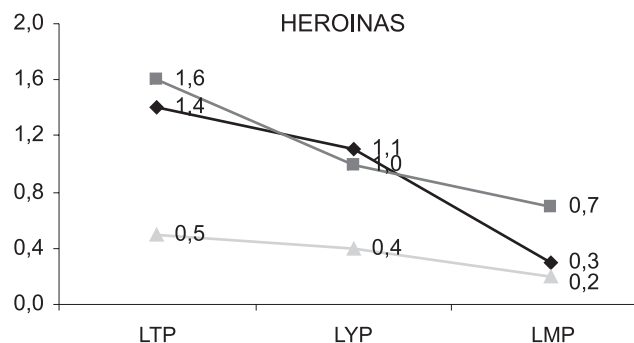
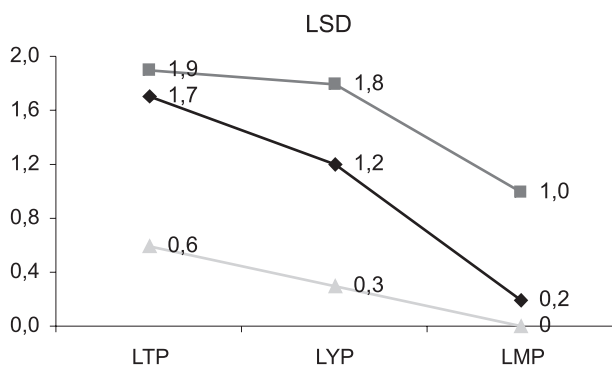
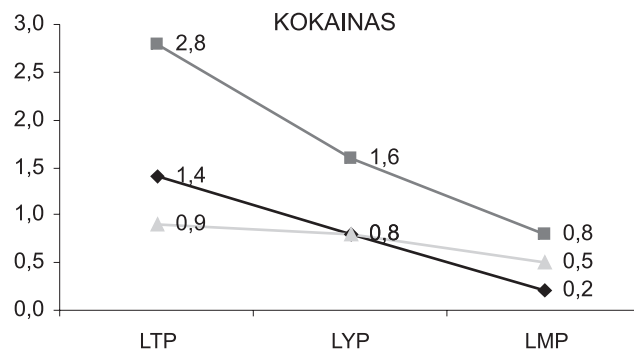
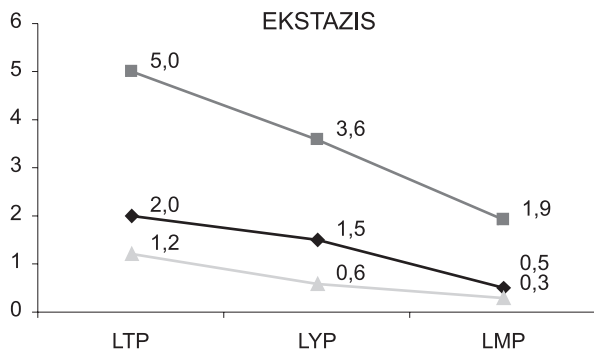
Bent vieną narkotiką, išskyrus marihuaną arba hašišą, bent kartą gyvenime vartojo 9,6 proc. respondentų (10,2 proc. vaikinių ir 9,1 proc. merginų). Per pastaruosius 12 mėnesių, bent vieną narkotiką, išskyrus marihuaną arba hašišą, vartojo 6,0 proc. (7,6 proc. vaikinių ir 4,4 proc. merginų), per paskutiniuosius 30 dienų – 4,0 proc. (6,0 proc. vaikinių ir 2,2 proc. merginų). Statistiškai reikšmingai iš vartojusių bent vieną narkotiką, išskyrus marihuaną arba hašišą, per paskutiniuosius 30 dienų išsiskiria 17-mečiai vaikinai – 5,1 proc. (merginos – 1,1 proc.). Pagal geografinę globos namų vietą išsiskiria kitų miestų vaikų globos namų respondentai vaikinai – 8,1 proc. (merginos – 1,8 proc.).

Tarp paauglių, gyvenančių vaikų globos namuose, labiausiai paplitę narkotikai po marihuanos arba hašišo yra amfetaminas ar metamfetaminas, ekstazis ir kokainas (žr. 3 pav.).

3 pav. Respondentų, vartojusių labiausiai paplitusius narkotikus, pasiskirstymas (proc.) pagal vartojimo laikotarpio kategorijas (VGN 06, ESPAD 03 ir PMVP 04 tyrimų duomenimis⁸)

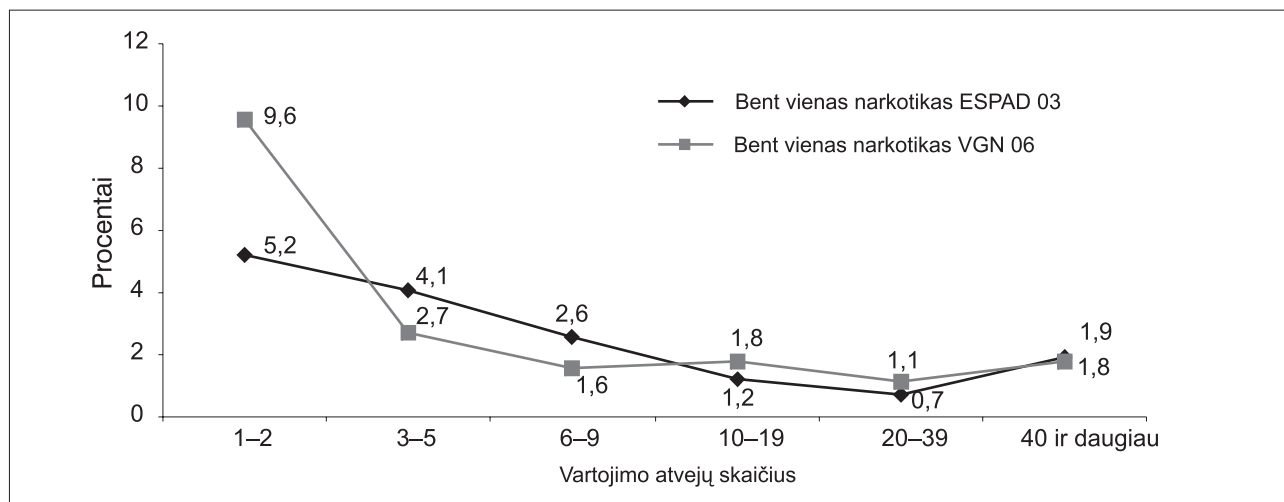

⁸ ESPAD 03 – 2003 m. Lietuvoje atliktas Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo Europos mokyklose tyrimo projekto (ESPAD) tyrimas; VGN 06 – 2006 m. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas savivaldybių ir apskričių vaikų globos namuose, PMVP 04 – 2004 m. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas Lietuvoje (15–17 metų amžiaus respondentai).

Didžiausią dalį (9,6 proc.) sudaro bandę bent vieną narkotiką 1 arba 2 kartus (ESPAD 03 – 5,2 proc.) (žr. 4 pav.). 40 kartų ir daugiau bent vieną narkotiką yra vartoję 1,9 proc. VGN 06, ir 1,8 proc. ESPAD respondentų.

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal bent vieno narkotiko vartojimo atvejų skaičių (ESPAD 03 ir VGN 06 tyrimų duomenimis)

Pagal lytį nė vieno iš šių narkotikų nė karto nevartojo 84,4 proc. merginų ir 78,6 proc. vaikų. Pagal vartojimo atvejų skaičių pirmauja vaikinai, kurių 2,6 proc. bent vieną narkotiką gyvenime vartojo 40 kartų ir daugiau. 40 kartų ir daugiau bent vieną narkotiką, išskyrus marihuaną arba hašišą, vartojo 0,9 proc. ESPAD 03 ir 0,6 proc. VGN 06 respondentų. Nė vieno narkotiko, išskyrus marihuaną arba hašišą, nė karto nevartojo 79,5 proc. didžiųjų miestų, 91,1 proc. kitų miestų ir 95,7 proc. rajonų vaikų globos namų respondentų.

Bent vieną narkotiką, išskyrus marihuaną arba hašišą, yra bandęs kas dešimtas (10,6 proc.) didžiuosiuose ir kituose Lietuvos miestuose gyvenantis respondentas, 40 kartų ir daugiau šiuos narkotikus vartojo 2,6 proc. didžiųjų miestų vaikų globos namų respondentų.

ĮSTAIGŲ, ORGANIZACIJŲ SĄRAŠAS

Psichikos sveikatos centrai

Eil. Nr.	Centrai	Adresai	Telefonai, faksai
PSIHIKOS SVEIKATOS CENTRAI, TURINTYS JURIDINIO ASMENS STATUSĄ			
Miestai ir rajonai			
1.	VšĮ Akmenės rajono psichikos sveikatos centras	Respublikos g. 11A, Naujoji Akmenė	Tel./faks. (8 425) 56 848
2.	VšĮ Anykščių rajono psichikos sveikatos centras	V. Kudirkos g. 3, Anykščiai	Tel.: (8 381) 56 702, 56 704 (reg.)
3.	VšĮ Elektrėnų psichikos sveikatos priežiūros centras	Taikos g. 8, Elektrėnai	Tel./faks. (8 528) 39 646
4.	VšĮ Joniškio psichikos sveikatos centras	Vilniaus g. 6, Joniškis	Tel./faks. (8 426) 60 040
5.	VšĮ Jurbarko rajono psichikos sveikatos centras	Vydūno g. 56, Jurbarkas	Tel./faks. (8 447) 54 992
6.	VšĮ Kaišiadorių psichikos sveikatos centras	Gedimino g. 118, Kaišiadorys	Tel. (8 346) 60 163 Faks. (8 346) 60 162
7.	VšĮ Kelmės rajono psichikos sveikatos centras	Vytauto Didžiojo g. 84A, Kelmė	Tel. (8 427) 61 453 Faks. (8 427) 61 325
8.	VšĮ Klaipėdos psichikos sveikatos centras	Galinio Pylimo g. 3B, Klaipėda	Tel. (8 46) 41 00 27 (reg.) Tel./faks. (8 46) 41 00 31
9.	VšĮ Kretingos psichikos sveikatos centras	Žemaitės al. 1, Kretinga	Tel./faks. (8 445) 79 055
10.	UAB Mažeikių psichikos sveikatos centras	Laisvės g. 7-2, Mažeikiai	Tel. (8 443) 25 337 Faks. (8 443) 25 388
11.	VšĮ Raseinių psichikos sveikatos centras	Ligoninės g. 6, Raseiniai	Tel. (8 428) 70 065 Faks. (8 428) 70 064
12.	VšĮ Rokiškio psichikos sveikatos centras	Vytauto g. 35B, Rokiškis	Tel. (8 458) 71 696 Faks. (8 458) 71 697
13.	UAB Šakių psichikos sveikatos centras	V. Kudirkos g. 70-7, Šakiai	Tel./faks. (8 345) 51 021
14.	VšĮ Šilalės psichikos sveikatos centras	Vytauto Didžiojo g. 17, Šilalė	Tel./faks. (8 449) 74 620
15.	UAB Šilutės psichikos sveikatos ir psichoterapijos centras	Gluosnių g. 4, Šilutė	Tel. (8 441) 62 363 Faks. (8 441) 62 305
16.	UAB Žemaitijos psichikos sveikatos centras	Birutės g. 10B, Telšiai	Tel. (8 444) 74 313 Faks. (8 444) 53 400
17.	VšĮ Trakų psichikos sveikatos centras	Mindaugo g. 17, Trakai	Tel.: (8 528) 55 945 (ved.), 55 939 Faks. (8 528) 55 945
PSIHIKOS SVEIKATOS CENTRAI, ESANTYS PIRMINĖS SVEIKATOS PRIEŽIŪROS CENTRO SUDĖTYJE			
Miestai			
18.	VšĮ Druskininkų pirminės sveikatos priežiūros centras	M. K. Čiurlionio g. 82, Druskininkai	Tel.: (8 313) 52 289 (reg.), 53 944 Faks. (8 313) 53 702
19.	1. VšĮ Kauno Centro poliklinika	Gedimino g. 38, Kaunas	Tel./faks. (8 37) 42 32 69 Reg. tel. (8 37) 42 45 41
20.	2. VšĮ Kauno Dainavos poliklinika	Pramonės pr. 31, Kaunas	Tel./faks. (8 37) 45 15 75 Reg. tel. (8 37) 40 39 77
21.	3. VšĮ Kauno Kalniečių poliklinika	Savanorių pr. 369, Kaunas	Tel. (8 37) 40 14 52 Faks. (8 37) 31 16 81

Eil. Nr.	Centrai	Adresai	Telefonai, faksai
22.	4. VšĮ Kauno Šančių poliklinika	Juozapavičiaus pr. 72, Kaunas	Tel. (8 37) 34 22 87 Faks. (8 37) 34 02 33
23.	5. VšĮ Kauno Šilainių poliklinika	Baltų pr. 7, Kaunas	Tel.: (8 37) 30 15 80, 30 15 88 (reg.) Tel./faks. (8 37) 30 16 01
24.	VšĮ Palangos pirminės asmens sveikatos priežiūros centras	Vytauto g. 92, Palanga	Tel. (8 460) 51 393
25.	VšĮ Panevėžio miesto poliklinika	Nemuno g. 75, Panevėžys	Tel.: (8 45) 50 06 05, 50 06 06 Faks. (8 45) 50 06 96
26.	VšĮ Šiaulių asmens sveikatos priežiūros centras	Vytauto g. 101, Šiauliai	Tel.: (8 41) 52 54 19 (reg.), 52 54 05 (ved.) Faks. (8 41) 52 31 15
27.	VšĮ Dainų pirminės sveikatos priežiūros centras	Aido g. 18, Šiauliai	Tel. (8 41) 41 66 53 (reg.) Faks. (8 41) 55 27 91
28.	1. VšĮ Antakalnio poliklinika	Antakalnio g. 59, Vilnius	Tel.: (8 5) 234 7486 (reg.), 234 6232 (ved.) Faks. (8 5) 234 7160
29.	2. VšĮ Karoliniškių poliklinika	L. Asanavičiūtės g. 27A, Vilnius	Tel. (8 5) 245 8417 Faks. (8 5) 244 5117
30.	3. VšĮ Lazdynų poliklinika	Architektų g. 17, Vilnius	Tel. (8 5) 244 4670 Faks. (8 5) 244 4912
31.	4. VšĮ Naujosios Vilnios poliklinika	V. Sirokomlės g. 8, Vilnius	Tel. (8 5) 260 6878 Faks. (8 5) 260 6877
32.	5. VšĮ Centro poliklinika, Vytenio filialas	Kauno g. 37/59, Vilnius	Tel. (8 5) 233 5124
33.	6. VšĮ Šeškinės poliklinika	Šeškinės g. 24, Vilnius	Tel.: (8 5) 246 8335, 233 5241 Faks. (8 5) 246 8336
34.	7. VšĮ Naujininkų poliklinika	Dariaus ir Girėno g. 14, Vilnius	Tel. (8 5) 216 4437 Faks. (8 5) 216 6830
35.	VšĮ Visagino pirminės sveikatos priežiūros centras	Taikos g. 15, Visaginas	Tel. (8 386) 72 058 Faks. (8 386) 74 745
Rajonai			
36.	VšĮ Alytaus poliklinika	Naujoji g. 48, Alytus	Tel.: (8 315) 56 885, 56 859 Faks. (8 315) 39 902
37.	VšĮ Dr. A. Biržiškos sveikatos namai	Vytauto g. 2, Vieکشniai, Mažeikių r.	Tel. (8 443) 37 464 Faks. (8 443) 39 001
38.	VšĮ Ignalinos rajono poliklinika	Ligoninės g. 13, Ignalina	Tel. (8 386) 52 848 Faks. (8 386) 52 126
39.	VšĮ Jonavos pirminės sveikatos priežiūros centras	Žeimių g. 19, Jonava	Tel.: (8 349) 69 028, 69 027, 69 029 Faks. (8 349) 51 159
40.	VšĮ Garliavos pirminės sveikatos priežiūros centras Garliavos poliklinika	Vytauto g. 63, Garliava, Kauno r.	Tel.: (8 37) 39 39 46 (reg.), 55 83 21 Faks. (8 37) 39 37 97
41.	VšĮ Pakaunės pirminės sveikatos priežiūros centras	Lietuvių g. 22, Kaunas	Tel./faks. (8 37) 20 49 53
42.	Kazlų Rūdos pirminės sveikatos priežiūros centras	Vytauto g. 43, Kazlų Rūda, Marijampolės r.	Tel. (8 343) 95 015 Faks. (8 343) 95 054
43.	VšĮ Kėdainių pirminės	Budrio g. 5, Kėdainiai	Tel.: (8 347) 50 645, 53 355 Faks. (8 347) 50 645
44.	VšĮ Gargždų pirminės sveikatos priežiūros centras	Tilto g. 2, Gargždai, Klaipėdos r.	Tel. (8 46) 45 29 60 Faks. (8 46) 47 12 61

Eil. Nr.	Centrai	Adresai	Telefonai, faksai
45.	VšĮ Lazdijų savivaldybės pirminės sveikatos priežiūros centras	Kauno g. 8A, Lazdijai	Tel. (8 318) 51 451 Faks. (8 318) 51 519
46.	VšĮ Marijampolės pirminės sveikatos priežiūros centras	Bažnyčios g. 19, Marijampolė	Tel./faks. (8 343) 94 021
47.	VšĮ Molėtų rajono pirminės sveikatos priežiūros centras	Vilniaus g. 76, Molėtai	Tel.: (8 383) 51 660, 52 782, 52 205 Faks. (8 383) 51 151
48.	VšĮ Pakruojo rajono pirminės sveikatos priežiūros centras	Basanavičiaus g. 4, Pakruojis	Tel. (8 421) 69 049 Faks. (8 421) 69 040
49.	VšĮ Panevėžio rajono savivaldybės poliklinika	A. Jakšto g. 4, Panevėžys	Tel. (8 45) 50 22 17 Faks. (8 45) 50 22 10
50.	VšĮ Pasvalio pirminės asmens sveikatos priežiūros centras	Geležinkelių g. 70, Pasvalys	Tel. (8 451) 34 470 (reg.) Faks. (8 451) 34 111
51.	UAB Plungės sveikatos centras	J. T. Vaižganto g. 91, Plungė	Tel.: (8 448) 71 597, 71 591 (kab.) Faks. (8 448) 71 597
52.	VšĮ Prienų pirminės sveikatos priežiūros centras	Pušyno g. 2, Prienai	Tel. (8 319) 60 484 Faks. (8 319) 60 196
53.	VšĮ Radviliškio rajono pirminės sveikatos priežiūros centras	Vasario 16-osios g. 8, Radviliškis	Tel. (8 422) 51 149 Faks. (8 422) 51 102
54.	VšĮ Rietavo pirminės sveikatos priežiūros centras	Parko g. 8, Rietavas	Tel. (8 448) 68 539 Faks. (8 448) 68 181
55.	VšĮ Skuodo pirminės sveikatos priežiūros centras	Šatrijos g. 3, Skuodas	Tel. (8 440) 73 645 Faks. (8 440) 73 640
56.	VšĮ Šalčininkų pirminės sveikatos priežiūros centras	Nepriklausomybės g. 38, Šalčininkai	Tel. (8 380) 51 942 Faks. (8 380) 51 298
57.	VšĮ Širvintų rajono pirminės sveikatos priežiūros centras	P. Cvirkos g. 9, Širvintos	Tel. (8 382) 30 249 Faks. (8 382) 30 256
58.	VšĮ Švenčionių rajono pirminės sveikatos priežiūros centro Švenčionių padalinys	Strūnaičio g. 3, Švenčionys	Tel. (8 387) 68 221 Faks. (8 387) 51 743
59.	VšĮ Tauragės rajono pirminės sveikatos priežiūros centras	Jūros g. 5, Tauragė	Tel. (8 446) 62 268 Faks. (8 446) 62 269
60.	VšĮ Ukmergės pirminės sveikatos priežiūros centras	Vytauto g. 105, Ukmergė	Tel./faks. (8 340) 65 007
61.	VšĮ Utenos pirminės sveikatos priežiūros centras	Aukštakalnio g. 5, Utena	Tel.: (8 389) 63 768, 63 769 Faks. (8 389) 63 750
62.	VšĮ Varėnos pirminės sveikatos priežiūros centras	M. K. Čiurlionio g. 61, Varėna	Tel. (8 310) 32 066 Faks. (8 310) 53 765

Priklausomybės ligų centrai

Eil. Nr.	Centrai	Adresai	Telefonai, faksai
1.	Vilniaus priklausomybės ligų centras	Gerosios Vilties g. 3, Vilnius	Tel. (8 5) 216 0014 Faks. (8 5) 216 0019 El. p. info@vplc.lt
	Dienos centras	Savanorių pr. 74, Vilnius	Tel.: (8 5) 233 3709, 233 6202
2.	Kauno priklausomybės ligų centras	Giedraičių g. 8, Kaunas	Tel. (8 37) 33 32 55 Faks. (8 37) 33 32 53 El. p. plc_kaunas@takas.lt
3.	Panevėžio apskrities priklausomybės ligų centras	Elektronikos g. 1C, Panevėžys	Tel. (8 45) 58 26 72 Faks. (8 45) 58 26 73 El. p. paplc@office.lt

Eil. Nr.	Centrai	Adresai	Telefonai, faksai
4.	Klaipėdos priklausomybės ligų centras	Taikos pr. 46, Klaipėda	Tel. (8 46) 41 50 26 Faks. (8 46) 41 06 48 El. p. kplc@klaipeda.omnitel.net
5.	Šiaulių priklausomybės ligų centras	Daubos g. 3, Šiauliai	Tel. (8 41) 45 75 11 Faks. (8 41) 45 55 74 El. p. splc.lc@splc.w3.lt
PSICHIATRIJOS LIGONINĖS			
1.	VšĮ Žiegdrių psichiatrijos ligoninė	Žiegdrių k., Samylų apyl., Kauno r.	Tel. (8 37) 56 87 39 Faks. (8 37) 43 00 88
2.	VšĮ Švėkšnos psichiatrijos ligoninė	Aušros g. 27, Švėkšna, Šilutės r.	Tel. (8 441) 48 281 Faks. (8 441) 48 261
3.	VšĮ Rokiškio psichiatrijos ligoninė	Vytauto g. 47, Rokiškis	Tel. (8 458) 20 111 Faks. (8 458) 20 122
4.	VšĮ Kauno apskrities ligoninės padalinys Psichiatrijos ligoninė	S. Dariaus ir S. Girėno g. 48, Kaunas	Tel./faks. (8 37) 42 31 05
5.	VšĮ Šaukėnų psichiatrijos ligoninė	Šaukėnų k., Kelmės r.	Tel. (8 427) 55 269
6.	VšĮ Respublikinė Vilniaus psichiatrijos ligoninė	Parko g. 15, Vilnius	Tel. (8 5) 267 1451 Faks. (8 5) 267 1503
7.	VšĮ Vilniaus miesto psichikos sveikatos centras	Vasaros g. 5, Vilnius	Tel./faks. (8 5) 262 5569
8.	VšĮ Klaipėdos psichiatrijos ligoninė	Bangų g. 6A, Klaipėda	Tel.: (8 46) 39 77 80, 41 25 87
9.	VšĮ Šiaulių psichiatrijos ligoninė	M. K.Čiurlionio g. 12, Šiauliai	Tel. (8 41) 52 41 81 Faks. (8 41) 52 41 79
PSICHOLOGINĖS IR SOCIALINĖS REABILITACIJOS BENDRUOMENĖS			
1.	Vilniaus priklausomybės ligų centro ankstyvosios diagnostikos ir reabilitacijos centras	Vilkpėdės g. 3, Vilnius	Tel. (8 5) 213 7274 Faks. (8 5) 216 0019 El. p. info@vplc.lt www.vplc.lt
2.	Lietuvos AIDS centro narkomanų psichologinės socialinės reabilitacijos bendruomenė	Nugalėtojų g. 3, Vilnius	Tel. (8 5) 276 3581 www.aids.lt
3.	Priklausomybės ligų reabilitacijos bendruomenė „Sugrįžimas“	Liepų g. 29, Linksmakalnio k., Kauno r.	Tel./faks. (8 37) 40 88 99 Mob. tel. 8 677 57 051 El. p. centras@sugrizimas.lt www.sugrizimas.lt
4.	Socialinės reabilitacijos centrai VšĮ „Gyvybės versmė“	Šlienavos k., Samylų sen., Kauno r. (moterų) Pikelių k., Kėdainių r. (vyru)	Tel. (8 37) 44 03 62 Mob. tel.: 8 655 58 004, 8 655 96 974 El. p. gyvybes.versme@takas.lt
5.	Priklausomybių reabilitacijos centras „Meikštų dvaras“	Meikštų k., Rimšės sen., Ignalinos r.	Tel./faks. (8 386) 45 631 Mob. tel. 8 652 11 154 El. p. survilas@omni.lt www.meikstudvaras.lt
6.	Labdaros ir paramos fondas „Agapao“	Romučių k., Kuršėnų sen., Šiaulių r.	Mob. tel. 8 652 75 779 El. p. agapao@splus.lt www.agapao.lt
7.	Priklausomybės ligų reabilitacijos bendruomenė „Vilties švyturys“	Ažuolų g. 2, Kalnaberžės k., Kėdainių r.	Tel. (8 347) 46 117 Mob. tel.: 8 699 24 963, 8 682 79 362, 8 600 24 637 El. p. lucunai@takas.lt www.viltis.visiems.lt

Eil. Nr.	Centrai	Adresai	Telefonai, faksai
8.	Socialinės adaptacijos asociacija „12 žingsnių namai“	Jadagonių k., Zapyškio sen., Kauno r.	Mob. tel. 8 686 00 769 El. p.: lukamarija@gmail.com, deimarasim@gmail.com www.saa.lt
9.	Pilnų namų bendruomenė	Panaros k., Merkinės sen., Varėnos r.	Tel./faks. (8 310) 47 810 Mob. tel.: 8 698 31 356, 8 698 73 004 El. p. pnb@takas.lt www.pnb.ten.lt
10.	Priklausomybės ligų reabilitacijos bendruomenė VšĮ „Pusiaukelis“	Rinktinės g. 53-6, Vilnius	Mob. tel. 8 671 08 422 El. p. pusiaukelis@one.lt
11.	VšĮ „Nauja gyvybė“	Vytauto g. 264, Senoji Varėna	Mob. tel. 8 686 51 215 El. p. tam@aktv.lt
12.	Kretingos Pranciškonų jaunimo tarnyba	Vilniaus g. 3, Kretinga	Tel. (8 44) 55 51 14 El. p.: pjt@pjt.kretinga.lm.lt, bruolis@hotmail.com
13.	LPF „Teen Challenge“	Veržuvos g. 2, Vilnius	Tel. (8 5) 245 2096 El. p. telithuania@gmail.com
14.	Baptistų labdaros ir paramos fondas „Nikopolis“	Rumpiškės g. 3-36, Klaipėda	Mob. tel. 8 674 34 081 El. p. nikopolis2006@yahoo.com
15.	LPF „Prieglobstis“	Dainorių k., Viekšnių sen., Mažeikių r.	Mob. tel. 8 682 16 109 El. p. palionis@inbox.ru
16.	VšĮ „Apsisprendimas“ (vaikams ir paaugliams)	Minties g. 54-42, Vilnius	Mob. tel. 8 605 16 218 El. p. apsisprendimas@info.lt www.apsisprendimas.lt

Psichologinės pedagoginės tarnybos

Eil. Nr.	Tarnybos pavadinimas	Adresas	Telefonas
1.	Akmenės rajono savivaldybės PPT	Respublikos g. 22, 85132 Naujoji Akmenė	Tel. (8 425) 52 399 El. p. ppt@akmene.lt
2.	Alytaus miesto PPT	Pulko g. 1, 62135 Alytus	Tel. (8 315) 75 507 El. p. ampt@ppt.alytus.lm.lt
3.	Biržų rajono pagalbos mokiniui, mokytojui ir mokyklai centras	Vytauto g. 30, 41140 Biržai	Tel.: (8 450) 34 657, 34 658 El. p.: birzai.pmmmc@takas.lt, zanules@one.lt
4.	Ignalinos rajono pagalbos mokiniui, mokytojui ir mokyklai centras	Mokyklos g. 9, 30119 Ignalina	Tel. (8 386) 52 600 El. p. ppt@ignet.lt
5.	Kauno PPT	Vytauto pr. 44, 44287 Kaunas	Tel./faks.: (8 37) 42 32 84, 42 48 81 El. p. kppt@takas.lt
6.	Kėdainių švietimo centro pedagoginė psichologinė tarnyba	S. Jaugelio-Telegos g. 2, 57268 Kėdainiai	Tel. (8 347) 51 346 El. p.: kedainiu_ppt@omni.lt, H.vaicekauskas@msc.kedainiai.mit.lt
7.	Klaipėdos PPT	Debreceno g. 41-1, 94164 Klaipėda	Tel. (8 46) 34 22 53 Faks. (8 46) 34 54 20 El. p. mppt@takas.lt, navijola@takas.lt

Eil. Nr.	Tarnybos pavadinimas	Adresas	Telefonas
8.	Kretingos rajono PPT	Chodkevičiaus g. 10-420, 97130 Kretinga	Tel. (8 445) 78 939 El. p. ppt@tarnyba.kretinga.lm.lt
9.	Marijampolės savivaldybės PPT	Bažnyčios g. 19, 68298 Marijampolė	Tel. (8 343) 50 472 Faks. (8 343) 50 472 El. p. laima.j@marijampole.lt, marijampoleppt@one.lt
10.	Molėtų PPT	P. Cvirkos g. 1, 33140 Molėtai	Tel. (8 383) 51 892 El. p. ppt@moletai.lt
11.	Mažeikių rajono PPT	Ventos g. 8A, 89103 Mažeikiai	Tel. (8 443) 95 337 Faks. (8 443) 95 333 El. p. raustiener@mazeikiai.lt
12.	Pakruojo rajono PPT	Vytauto Didžiojo g. 63, 83158 Pakruojis	Tel./faks. (8 421) 61 705 El. p.: astapabilioniene@takas.lt, pakruojisppt@net.lt
13.	Panevėžio PPT	Topolių g. 12, 35200 Panevėžys	Tel.: (8 45) 50 12 97, 50 12 98 El. p.: ppt@svsk.panevezys.mit.lt, R.strockiene@svsk.panevezys.mit.lt
14.	Pasvalio rajono savivaldybės PPT	Vilniaus g. 7, 39146 Pasvalys	Tel. (8 451) 34 284 El. p. gita@pasvalys.lt
15.	Plungės rajono PPT	Vytauto g. 12, 90123 Plungė	Tel. (8 448) 73 116 El. p. ppt@plunge.lt
16.	Prienų PPT	J. Brundzos g. 12A, 59127 Prienai	Tel. (8 319) 52 355 Faks. (8 319) 61 141 El. p. ppt@prienai.lt
17.	Radviliškio PPT	Radvilų g. 6, 82123 Radviliškis	Tel. (8 422) 52 172 Faks. (8 422) 69 050 El. p. radvilppt@one.lt
18.	Rokiškio rajono savivaldybės PPT	J. Biliūno g. 2, 42105 Rokiškis	Tel. (8 458) 32 202 Faks. (8 458) 71 281 El. p.: rokppt@parok.lt, rokppt_direktore@parok.lt, rokiskioppt@gmail.com
19.	Skuodo PPT	Šatrijos g. 5, 98114 Skuodas	Tel. (8 440) 79 280 El. p. pptskuodas@mail.com
20.	Šiaulių miesto PPT	Pakalnės g. 6A, 76001 Šiauliai	Tel.: (8 41) 52 60 48, 52 57 28 El. p.: ppt@siauliai.lt, j.urnikiene@siauliai.lt
21.	Širvintų rajono PPT	Vilniaus g. 69, 19121 Širvintos	Tel. 8 674 82 272 Faks. (8 382) 51 767 El. p. sirvintos.ppt@gmail.com
22.	Telšių rajono savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus PPT	S. Daukanto g. 35, 87104 Telšiai	Tel. (8 444) 67 112 El. p.: tels.sekr@takas.lt, ppt@andernetas.lt
23.	Ukmergės PPT	Vytauto g. 39, 20113 Ukmergė	Tel./faks. (8 340) 61 888 El. p.: svietimas@ukmerge.lt, glodalia@yahoo.com
24.	Utenos rajono PPT	Maironio g. 11, 28142 Utena	Tel./faks. (8 389) 61 546 El. p. ppt@ppt.utena.lm.lt
25.	Vilniaus miesto PPT	A. Vivulskio g. 2/7, 03220 Vilnius	Tel.: (8 5) 265 0912, 265 0908 Faks. (8 5) 265 0973 El. p.: proma@takas.lt, rastine@ppt.vilnius.lm.lt

Eil. Nr.	Tarnybos pavadinimas	Adresas	Telefonas
26.	Visagino pagalbos mokiniui, mokytojui ir mokyklai centras	Draugystės g. 10, 31222 Visaginas	Tel.: (8 386) 31 350, 60 099 Faks. (8 386) 34 476 El. p. visaginas.centras@gmail.com
27.	Kelmės rajono PPT	J. Janonio 11-1, 86132 Kelmė	Tel. (8 427) 61 184 El. p. kelmesppt@takas.lt
28.	Kupiškio rajono pedagoginė psichologinė tarnyba	Vilniaus g. 8, 40113 Kupiškis	Tel. (8 459) 35 144 El. p.: kupiskioppt@one.lt, trifjurg@delfi.lt, Jurgita.trifeldiene@gmail.com
29.	Klaipėdos rajono PPT	P. Cvirkos g. 19, Gargždai, 96130 Klaipėdos r.	Tel. (8 46) 45 39 45 El. p. jolitosdezute@one.lt
30.	Šakių rajono savivaldybės PPT	Šaulių g. 20, 71117 Šakiai	Tel. (8 345) 60 188 El. p. sakiai.ppt@gmail.com
31.	Druskininkų PPT	Veisiejų g. 17, 66245 Druskininkai	Tel./faks. (8 313) 51 455 El. p. ppt@druskininkai.lt
32.	Panevėžio rajono PPT	Vasario 16-osios g. 27, 35169 Panevėžys	Tel./faks. (8 454) 60 264 El. p. ppt@panrs.lt
33.	Jonavos rajono savivaldybės PPT	Kalnų g. 70, 55148 Jonava	Tel./faks. (8 349) 52 866 El. p. jonappt@gmail.com
34.	Kaišiadorių rajono PPT	Gedimino g. 85, 56144 Kaišiadorys	Tel. (8 346) 43 814 El. p.: ramunvild@centras.lt, ppt@ppt.kaisiadorys.lm.lt
35.	Lazdijų rajono savivaldybės PPT	Kauno g. 8, 67106 Lazdijai	Tel. (8 318) 51 128 El. p. Lazdiju.ppt@one.lt
36.	Raseinių PPT	V. Grybo g. 33, 60117 Raseiniai	Tel. (8 428) 51 571 El. p. ppt@raseiniai.lt
37.	Šilalės rajono švietimo centras (PPT)	Nepriklausomybės a. 1, 75133 Šilalė	Tel. (8 449) 70 091 Mob. tel. 8 618 30 887 El. p.: jank@takas.lt (PPT vadovės), antdam@takas.lt (direktoriaus)
38.	Švenčionių rajono PPT	Sodų g. 30, 18116 Švenčionys	Tel. (8 387) 51 404 Mob. tel. 8 615 48 138 El. p.: ppt.svencionys@takas.lt, ppt.specialistai@takas.lt
39.	Trakų rajono savivaldybės biudžetinė įstaiga švietimo centras	Birutės skg. 42, 21114 Trakai	Tel. (8 528) 55 597 Faks. (8 528) 55 557 El. p. centras.trakai@takas.lt
40.	Anykščių švietimo centras (PPT)	Šviesos g. 7, 29234 Anykščiai	Tel. (8 381) 58 142 Mob. tel. 8 613 26 168 El. p.: jbaksiene@centras.lt, ppt@res.lt
41.	Elektrėnų savivaldybės švietimo paslaugų centro PPT	Rungos g. 2/7, 26109 Elektrėnai	Tel. (8 528) 39 784 Faks. (8 528) 39 825 El. p. asta.ppt@elektrenai.lt
42.	Jurbarko rajono Švietimo centras (PPT)	Dariaus ir Girėno g. 120A, 74187 Jurbarkas	Tel./faks. (8 447) 72 253 El. p.: pavaduotoja@jurbarkosc.ww3.lt, jurbarkosc@yahoo.com, ppt@jurbarkosc.w3.lt

Eil. Nr.	Tarnybos pavadinimas	Adresas	Telefonas
43.	Tauragės pagalbos mokytojui ir mokiniui centras (PPT)	Donelaičio g. 21 72552 Tauragė	Tel. (8 446) 71 511 El. p.: pedagogas@taurage.lt, tauragesppt@gmail.com
44.	Varėnos Švietimo centras Pedagoginių psichologinių paslaugų skyrius	J. Basanavičiaus g. 9, 65183 Varėna	Tel. (8 310) 31 534 Faks. (8 310) 31 999 El. p. svietimo.centras@varena.lt
45.	Alytaus rajono švietimo ir pedagoginės psichologinės pagalbos centras	Vytauto g. 20, 62151 Alytus	Tel. (8 315) 74 284 El. p. tarnyba@arsc.alytus.mit.lt
46.	Zarasų švietimo centras (PPT)	Savanorių g. 1, 32109 Zarasai	Tel. (8 385) 51 785 El. p.: pedag.centras@zarasai.lt, ppt@zarasai.lt
47.	Vilniaus rajono švietimo skyriaus pedagoginė psichologinė tarnyba	Kranto g. 21, Nemenčinė, 15177 Vilnius r.	Tel. (8 5) 243 9429 El. p.: iren0502@mail.ru, klubas@op.pl
48.	Kauno rajono švietimo centras PPT	Saulės g. 12, 50239 Kaunas	Tel. (8 373) 80 065 Faks. (8 373) 80 047 El. p.: dalius.balciunas@centras.krs.lt, ppt@centras.krs.lt
49.	Joniškio rajono švietimo centras (PPT)	Melioratorių kvartalo g. 14, 84171 Joniškis	Tel. (8 426) 66 061 El. p.: mok.centras@joniskis.lt, vaudra@gmail.com
50.	Šiaulių rajono savivaldybės administracijos PPT	Montvilos g. 4, 76337 Šiauliai	Tel. (8 41) 43 76 59 El. p. sek@siauliai-r.sav.lt
51.	Vilkaviškio rajono savivaldybės PPT	S. Nėries g. 1, 70147 Vilkaviškis	Tel. (8 342) 60 029 El. p. l.kriauceliuniene@vilkaviskis.lt
52.	Palangos pagalbos mokiniui, mokytojui ir mokyklai centras	Vasario 16-osios g. 6, 00129 Palanga	Tel.: (8 460) 40 106, 40 107, 40 108 El. p.: reming@one.lt, palangospmmmc@gmail.com
53.	Šalčininkų rajono savivaldybės administracijos pedagoginė psichologinė tarnyba	Vilniaus g. 49, 17116 Šalčininkai	Tel. (8 380) 30 181 Mob. tel. 8 620 38 281 El. p.: silobrit@gmail.com, silobrit@yahoo.com

Kaip vertinti prevencijos efektyvumą?

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių vertinimo
metodinės rekomendacijos

2007 12 xx. 6,5 sp. l. Tiražas xxx. Užsakymas 5161.
Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius